

**ÖSSZEHASONLÍTÓ ESETTANULMÁNYOK
SZEGÉNYSÉGBEN ÉLŐ MAGYAR ÉS MENEKÜLT
HÁZTARTÁSOK MEGÉLHETÉSI STRATÉGIÁIRÓL**

**Jelige:
FEO 104**

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
I. Helyzetérzékeltetés – makro szintű statisztikai adatok alapján.....	6
II. Esettanulmányok bemutatása	9
III. Háztartás-stratégiák elemzése (“A beosztás művészete”).....	24
3.1 A háztartási stratégiák néhány kulcseleme.....	25
3.1.1 Táplálkozás.....	29
3.1.2 Öltözködés.....	30
3.1.3 Gyermeknevelés	31
3.1.4 Lakáskultúra	32
3.1.5 Szabadidő	33
IV. Strukturális és kulturális meghatározottságok eltérései és összefüggései	35
V. Összegzés	39
Bibliográfia	43
Melléklet.....	46
Önreflexió.....	46
Esettanulmány	49

Bevezetés

Összehasonlító esettanulmányok- szegénységben élő magyar és menekült háztartások megélhetési stratégiáiról. Kutatásom címe jól tükrözi a vizsgált téma irányát, lényegét, illetve megmutatja annak kereteit. Ekképpen igyekszek kísérletet tenni arra, hogy megértsem s ezáltal pedig elemezzem; nehéz anyagi körülmények között élő, eltérő kultúrával rendelkező családok biztonságkeresési technikáit.

A szakirodalmakban található hiányosságok, elméleti viták, illetve a társas világ gyakorlati kérdései, és a közvélekedés vetette fel a családok megélhetésével/gazdálkodásával kapcsolatos kutatásom témáját.

Dolgozatom tárgyánál mi sem lenne aktuálisabb, hiszen a szegénység, a blokkoltság, valamint egy plussz gondolkozási stratégiának a szükségessége, *(ami ezeknek a családoknak mindig a szeme előtt van, és ami a háttérben húzódva hatással van családok életére)*, meghatározza családok háztartását, vásárlási mechanizmusát. Azt a helyzetet vizsgálom tehát, amelyben a szegényeknek tudni kell újrahasznosítani, újratervezni, hatékonyan felhasználni, kreatívnak lenni, ötletelni, azaz javakat racionálisan felhalmozni. Annak érdekében, hogy kutatási céljaim és eredményeim kirajzolódjanak, összehasonlító esettanulmányt készítek magyar és menekült háztartásokról.¹

Szociálpolitikusként fontosnak tartok társadalmi-gazdasági szemszögből is aktualitást, időszerűséget találni. Úgy gondolom, az alacsony jövedelmű családok nehezen tudnak kijönni egy havi keresetből, ebből következik, hogy spórolni nem is tudnak. Ez a fajta depriváció nem teremt beruházási alternatívákat, így nem pörög a gazdaság. A piac dinamikája ezáltal bemerevedik és komoly veszélyt jelent a fenntarthatóságra; nem formálódnak ki értékek,-következésképpen tehát; szegényes családi gazdaságok jönnek létre. Felvetődik bennem a kérdés: Mihez vezet a szegmentálódás? Mivel magyarázható, hogy a gazdaság alakulása hatással van a háztartásokra, ezáltal pedig adott kultúrákra is? A tanulmányom két társadalmi csoport logikáját, taktikáit, perspektíváit mutatja be, valamint értelmezi viszonyuk változásait a háztartásukat befolyásoló különféle tényezők kontextusában.

Célom, hogy leíró, magyarázó, értelmező életszituációkkal nyújtsak betekintést családok gazdasági racionalitásába. Elemzésemben arra keresem a választ, melyek azok a jellemző túlélési stratégiák, amik elősegítik a családok boldogulását? Nem kialakult típusokat hozok

¹ Hat magyar, két szíriai és két afgán családdal készítettem interjút.

létre, nem általánosító-sztereotip következtetéseket vonok le, hanem mikro szinten vizsgálom adott családi körülményeket, saját dimenziók alapján.

Az első részben érzékeltetem a jelenlegi helyzetet; bemutatom, hogyan alkalmazkodnak a háztartások a makro szintű társadalmi-gazdasági nehézségekhez.

A második fejezetben empirikus helyzetértelmezéseket sorakoztatok fel, s a kultúrák közötti kapcsolatokat tanulmányozom, a családokkal készített interjúk beépítésével. Háztartások vezetésének hasonlóságait/különbségeit, megrögzött szokásokat, technikákat mutatok be. Ezen kívül öt dimenzió mentén vetem össze az általam választott nehéz anyagi helyzetű magyar-, és menekült családok megélhetését:

1. Táplálkozás *(mennyire rendszeres, tudnak-e éhezni, nélkülözni, rituálék, stb.)*
2. Öltözködés *(használatra vagy üzletek, mennyire kreatívak;, praktikák, stb.)*
3. Gyermeknevelés *(mennyit költenek rá, vannak-e játékaik, mennyire ragaszkodnak ahhoz, stb.)*
4. Lakáskultúra *(bútorok rendezettsége, használati cikkek, szeparált helyek, privilégiumok, stb.)*
5. Szabadidő *(van-e lehetőségük nyaralásra, szórakozásra, tervezhetnek-e ezzel kapcsolatos kiadásokkal?)*

A harmadik szakasz az interjúk élményeim, illetve tapasztalataim boncolgatása, néhány kulcselem kihangsúlyozása. A beszélgetésekben megfigyelt elemeken keresztül bemutatom a tanult magatartások, integrációs sémák, valamint kifejezetten a racionális újrahasznosítás körében megvalósuló „nélkülözés tudásai”-t és a “háztartási produktivitás”-t.

A negyedik részben kitérek az életformák kulturális sajátosságaira. Figyelembe veszem, hogy a kutatásom célcsoportjai eltérő esélyekkel indulnak. Ez azért lényeges, mert úgy gondolom, fontosak az értékek, a társadalmi és civil kapcsolatok (ismerősökre való támaszkodás, segítségkérés, boldogulás és tájékozottság), illetve az erre épülő biztonságkeresés.

Végül összegzem tapasztalataimat, impresszióimat és a struktúrák alapján gazdálkodási módszereket mutatok be.² Arra keresem a választ, hogy tudnak-e többet processzálni, tudnak-e előrébb jutni a takarékoskodással? Le kell-e mondani bizonyos dolgokról annak érdekében, hogy fizetéstől- fizetésig sikerüljön teljesíteni azt, amit elterveztek?! Ki lehet-e kerülni a hónapról-hónapra megélésből, „penge-élen táncolásból” és milyen eszközök vannak erre?

² Úgy gondolom, a lakosság szempontjából fontos jólét, és a versenyképesség fenntartása, -mely az állam alapvető prioritása-, egyaránt lényeges.

A kutatási témával kapcsolatos elkötelezettségemet és elfogultságomat egy önreflexióval egyensúlyozom. Ennek célja, hogy meg legyen egy optimális távolság és ne torzított eredményt, vagy sztereotip véleményt adjak át. Az önreflexió során gondolataimat, elképzeléseimet, munícióimat viszonylag semlegesen fogom elemezni, amelynek révén a további lépésekre vonatkozóan következtetéseket tudok levonni.

Vizsgálati módszerem az interjú, melynek segítségével összefoglaló képet tudok mutatni családok piaci logikájáról, megtakarítási szokásaikról, anyagi javaik felhasználásáról. Ezen kívül, külön áttekintem társadalmi kapcsolatrendszeiket, körülményeiket, tehát egyfajta környezettanulmányt és szociális diagnózist készítek.

Eredményeim összegzésénél többek között arra keresem a választ, hogy;

- Miben és hogyan „produktívak” ezek a háztartások?!
- Miben rugalmatlanok?! (Mi az, aminek muszáj meglennie?)
- Miben leleményesek?! (Amit ügyesen helyettesítenek, pótolnak?!)
- Miben „tudnak nyomorogni”, ha végképp elfogy a pénz?!

A felhasznált szakirodalmakkal, statisztikai adatokkal és az elkészített interjúkkal alátámasztom hipotéziseimet, melyek a következők:

Hipotézis 1.: Különböző eséllyel indul egy magyar (kapcsolatrendszert, lehetőségeket tekintve) és egy menekült státuszú család (akinek nincs kiforrott társadalmi tőkéje, sem helyismerete). Mégis *ugyanakkora hátrányt szenvednek* abból, hogy háztartásukat éppen szinten tudják tartani; tevékenységüket a beosztás művészete határozza meg.

Hipotézis 2.: Eltérőek a tanult magatartások, a megtakarítási technikák, a tér-idővel való gazdálkodás, mégis felelősségteljesen *ugyanarra törekszenek*: a kicsi pénzből valahogy kijönni és emellett maguknak termelni, ötletelni, kreatívnak lenni, újrahasznosítani, felesleget minimalizálni = stabil biztonságot találni.

Hipotézis 3.: Magyarországot nagymértékben befolyásolják a nemzetközi folyamatok. A nyitott határok miatt van-e hazánkban *jóléti probléma*?

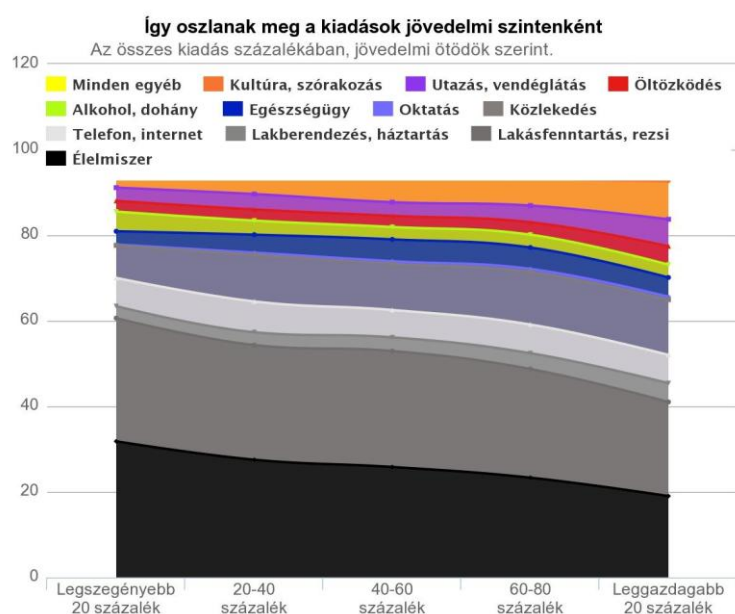
Keresve a hangsúlyokat, az egységet; jól látható, hogy az első két feltevésem mikro-szintű feltételezés, ami megfigyelésekre és összehasonlításokra alapoz,- családi szinten. Ebből a szempontból tehát inkább gazdaság-antropológiai műfajba tudnám sorolni.

Az eredményeimből levont konklúzióban azonban ki fogok térni a 3. hipotézisben megfogalmazott elgondolásomra is, amely kissé politikai-szociálpolitikai (makro) irány.

I. Helyzetértékelés – makro szintű statisztikai adatok alapján

2012-ben a TÁRKI Háztartás Monitor (háztartások fogyasztása vizsgálatban) elemezték azt, hogy néz ki a marginalizálódás, illetve, ezáltal kik szorulnak ki a társadalmi aktivitásból. Frissebb felmérések szerint, minden 3. ember szegény Magyarországon. Egy átlag magyarnak naponta 522 Ft jut élelmiszerre, ez nagyjából 1 kg kenyér és 1 liter tej ára.³

Az alábbi 2013-as ábrából látható, hogy általában élelmiszerekre és lakásfenntartásra költekezünk elsősorban. Megtévesztők lehetnek a sávok, de mindez csak arány, és ebben az értelemben balról-jobbra fokozatosan kevesebb pénzt fordítanak például lakberendezésre, illetve látványosan kisebb az esély szórakozásra, a szegényebb lakosság körében.

Forrás:

http://index.hu/gazdasag/2014/04/03/igy_elnek_a_magyarok/?utm_source=facebook&utm_medium=share&utm_campaign=index

Vizsgálódásaim ezekkel a „tétélekkel” való gazdálkodásról fognak szólni; mit szereznek be a hónap elején, mennyire költekeznek tudatosan ezekre a cikkekre, milyen élelmiszert vásárolnak hó elején-, közepén-, és jut-e pénz húsrá, felvágottra a hónap végén?! Ezekhez képest legfeljebb válsághelyzetekben, ritka és kivételes alkalmakkor játszanak szerepet olyan kisebb, de létfontosságú tételek, mint az utazás, vagy az egészségügyi (gyógyszer) kiadások.

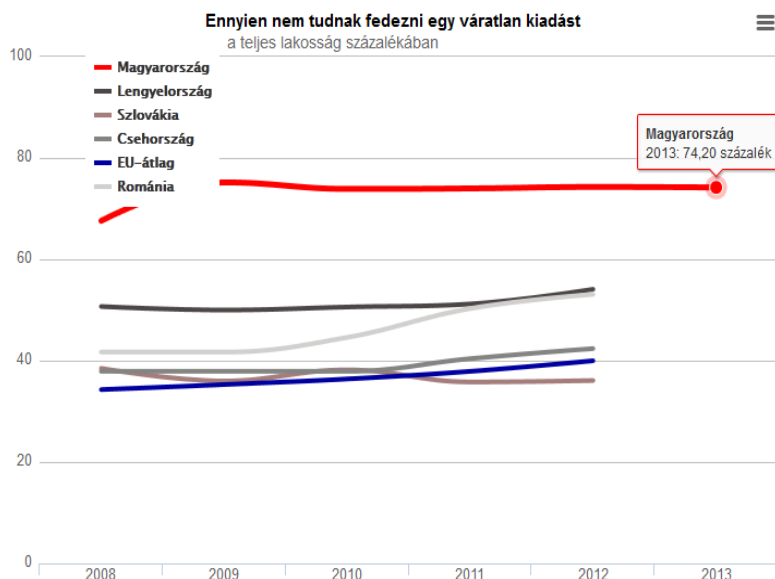
Meggyőződésem, hogy nehézkes az életvitel, illetve még nehezebben jönnek ki családok abból, ami egy hónapig rendelkezésükre áll, következésképpen spórolni nem is tudnak. Általános megfigyelésem az, hogy gyerekes családok körében rangsorolódnak a gyerekek és a

³ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc005.html

felnőttek szükségletei. Célorientáltan és következetesen kell dönteni a pénzforrásaikról, ahhoz, hogy fizetéstől- fizetésig sikerüljön teljesíteniük azt, amit elterveztek. Vajon tudnak-e, képesek-e, lehet-e nehéz körülmények között jó döntést hozni (*két rossz lehetőség közül is a kisebb rosszat választani*), olyat, hogy győztesen jöjjenek ki belőle? Milyen képességek, készségek szükségesek ehhez? Hozhat-e számukra bármi többlethozamot, nyereséget? Tudnak-e, muszáj-e kalkulálni?

Elmondható, hogy egyes családszerkezetek még nehezebben alkalmazkodnak a hirtelen felbukkanó problémákhoz (*hitelezés kérdése, munkahely elvesztése, gyermekek taníttatása, lakhatási problémák, gyermekek jövője, stb.*). Napjaink statisztikáit nézve megállapítható, hogy a lakosság többsége a szoros családi költségvetésből ezekre a váratlan kiadásokra szeretné félre tenni a pénzét és nem szabadidőre vagy utazásra gyűjt. Véleményem szerint ebben kétféle életút/kimenetel látható: egyfelől van valamiféle jövőre való gondolkodás, öngondoskodás, ami magával vonja a következetességet. Emellett párhuzamosan megjelenik a „kényelmi” dolgokról való lemondás (!), bizonytalanság, kiszolgáltatottság; vágyak általában nincsenek összhangban a lehetőségekkel.

A nehézségekre adott reakcióik alapvetően nem a pénzköltésben, hanem a természetes javak és szolgáltatások fogyasztásában vannak jelen. A tartalékok, a mozgásterek is döntően abban érhetők tetten, hogy mit spájzolnak, raktároznak, mik azok a javak, amelyek birtoklása biztonságot ad számukra.

Forrás: EU-SILC

Európai Unió viszonylatban tekintve mi állunk a leggyengébben, de az, hogy ilyen szűkösen élünk, több tényező hatásának eredménye.⁴ Az ábra, -valamint a Társadalmi Riport kutatási eredménye alapján- megállapítottam, hogy „*A háztartások megtakarítói magatartása az elmúlt évtizedekben csak részben követte a gazdaságpolitika kanyarait. A 2002-2008 közötti időszakot mindvégig alacsony megtakarítások jellemezték: akkor is, amikor nagyon gyorsan nőttek a jövedelmek, és akkor is, amikor stagnálni, majd csökkenni kezdtek.*” (Kolosi, 2012. p. 103.) Következésképpen; ki van centizve a magyar háztartások költségvetése, azaz nulla a megtakarítás.

Ezen megélhetési mutatók ismeretében vetődött fel az alap-problematika, illetve ezzel együtt feltevésem, miszerint: vannak ún. gazdasági migránsok, akik a jólétért menekülnek hazánkba.

Úgy gondolom, hogy Magyarországot nemzetközi folyamatok befolyásolják; a paradigmák határai nem élesek, a jóléti ellátási formák és szokásaink változtak. Véleményem szerint azonban nem lehet makro következtetésekből kiindulni és azokból eredményeket vonni, mielőtt visszaigazolást kapnánk arról a mikro szintről, hogy a menekültek miként élik ezt meg, hogyan próbálnak alkalmazkodni országunk adottságaihoz, milyen benyomásaik, impresszióik vannak a gazdasági helyzetről, s nem utolsósorban: ők hogyan élnek meg?!

Eltérő és lesarkított eredményeket igazolna a Menekülttáborban élő migránsok helyzete, valamint szintén más képet adna a Befogadó Állomáson kívül tartózkodó külföldi családok háztartása. Hiszen előbbinek, az intézményi szolgáltatások (*napi háromszori étkezés, ruha adományok, szabad felhasználású havi költőpénz, óvodai/iskolai ellátás, művelődéshez, szabadidőhöz és sportoláshoz rendelkezésre álló eszközök szabad használata, egészségügyi ellátás, stb.*) lehetőséget adnak egy olyan biztonságos életvitelre, melyek által nincs szükség stratégiákra, racionális gondolkodásra. Mindezt figyelembe véve, célravezetőbbnek gondoltam a táboron kívül élő menekültek boldogulásának vizsgálatát. Kevés adat áll rendelkezésre arról, hogyan illeszkednek be egy új környezetbe, miként érvényesítik meglévő erőforrásaikat a háztartáshoz, mennyire motiváltak ebben, és mennyire tudnak hosszútávra tervezni?

Kutatásomat azért gondolom elméletben és gyakorlatban is fontosnak, mert nem ismerjük a háztartások orientációját, spórolási tradíciójukat, mint ahogy azt sem, hogy az együtt élő kultúrák egyformán nehézkesen tudják-e megszervezni az életüket, mindennapjaikat? Ez tanulmányom kiindulópontja és vizsgálódásom tárgyköre.

⁴ Például: adósságok, gyenge bérnövekedés, kormány által jelentősen visszavágott szociális kiadások és a gazdagoknak kedvezően kialakított közteherviselés.

II. Esettanulmányok bemutatása

Amennyiben a Magyarországon meglévő végleteket szeretnénk megfogni, nem feltétlenül muszáj a jómódúak és hátrányos helyzetűek közötti szélsőséges különbségeket vizsgálni. Egyformán, de bizonyos szempontokat tekintve mégis eltérőképpen alakulhat ugyanis -az élethelyzetek jellegéből adódóan-, szegények és menekültek háztartása is.

Hogyan vásárolnak, milyen ételekkel készülnek, mennyire táplálkoznak rendszeresen, hogyan terítik meg az asztalt, mekkora a felhalmozásuk, mire költenek többet, mit vesznek meg először, stb.? Rengeteg apró alkotóelem indokolt, ami hozzájárul összetételük feltérképezéséhez. Ott, ahol a mindennapi megélhetés is nehéz, hogyan tudnak félre tenni ahhoz, hogy váratlan kiadás esetén a következő hónapban ne mínuszról induljanak!?

Kutatási módszerem az interjú; ezáltal igyekeztem megvizsgálni, bele élni magam a családok háztartásának vezetésébe/kalkulálásába, különböző szemszögekből. A beszélgetések az otthonukban zajlottak, így lehetőségem volt megfigyelni lakáskörülményeiket, illetve bele látni megrögzött szokásaikba, hagyományaikba. Kíváncsi voltam munkájukra s ezáltal a háztartásba befolyt jövedelmeikre, munkamegosztásra. Ezen kívül a családstruktúrát (belső kapcsolati rendszert, összetételt) is megfigyeltem.

Ezek összességével kirajzolódott, melyik családnak milyen a realitásérzéke, aspirációi, megtakarítási módszerei, milyen akadályba ütközik elképzelésük, illetve milyen megoldásokat alakítanak ki ahhoz, hogy a háztartás vezetése zökkenőmentes legyen.

Igyekeztem olyan családokról tájékozódni, melyek nem szélsőséges eredményt hoznak a feltáráshoz. Így az általam megkérdezettekről elmondható, hogy homogén családok; vagyon, jövedelem és korosztály tekintetében, viszont különböznek az életformák kulturális sajátosságait (a lakás használatának szokásai, a társadalmi és civil kapcsolatok erejegyengesége; a biztonságokhoz fűződő elvárások és reményeket) illetően.

Szempontjaimat (Táplálkozás, Öltözködés, Lakáskultúra, Gyermeknevelés, Szabadidő) kiemeltam az esettanulmányokban, annak érdekében, hogy azonnal rávilágítson a szembeszökő hasonlóságokra, különbségekre.

1. Magyar család

Első interjúpartnerem gyermekkorától a szülővárosában él, ugyanazon a lakóhelyen. Hárman élnek együtt, egy háztartásban. Felesége ruhagyári dolgozó volt, lánya munkanélküli; közmunkás, ő maga pedig rokkantnyugdíjas. Anyagi helyzetüket: „*nem megfelelő, életszínvonal alatti*”-nak érzi (interjúalany). Ezt abból következteti, hogy lánya érettségizett,

szakmunkásképzőt végzett, mégis 5 éve munkanélküli. Felesége nyugdíját (57.000 Ft) és az ő 22.500 forintnyi bevételeit összetéve vezetik a háztartást. Kérdésemre; hogyan próbálnak takarékoskodni: „*a kevésből valahogy kijönni*” (interjúalany), egyaránt tükrözi a férfi anyagi kilátástalanságát és azt, hogy jövőképe lehatárolt. Racionális előretervezés nincs, hiszen az életszínvonala nem jövedeleमारányos.

Ruházkodás, öltözködés:

Megtakarítást illetően próbálnak mindent a megélhetésre fordítani. Ezalatt azt értem, hogy a nagyon kevés anyagi forrás miatt nincs lehetőségük félre tenni. Átvitt értelemben viszont azt tapasztaltam, hogy eltesznek minden olyan dolgot, ami „majd jó lesz még valamire”. Például elromlott háztartási gépek tartozékai biztosan jók lesznek biciklihez, rádióhoz, otthoni munkagépekhez egyaránt. Illetve elhasznált ruhákat (**újrahasznosítják**; a felesége –aki varrónőként dolgozott- kispárna huzatot vagy rövidnadrágot készít belőle).

Sajnálják kidobni a régi törölközőket is, így újrahasznosítják: „*a szekrényben tartottuk őket, de igazából tudtuk, hogy már semmire se jók. Az ember sokszor nem is gondolná, mi mindenre használhatja az otthonában halmozódó régi kacatokat. Ezekből (mutatja) például frottírpapucst, konyhai kendőt és mosókesztyűt csináltam.*” (Interjúalany felesége)

Kapcsolatrendszer:

Kapcsolataik mélységét, valamint a város adottságait figyelembe véve elmondható, hogy sok ismerőssel és jó szomszédi kapcsolatrendszerrel rendelkeznek. Ez abban nyilvánul meg, hogy érvényesül a **kölcsönös segítségnyújtás**. Általa termelt burgonyát, hagymát és salátát cserél más termékekre és néha fizikai segítségre (pl. ház tatarozása). Spontán ajándékozások esetén, például amikor a szomszéd becsenget egy tál meggyel, ő is viszonzza mihamarabb valamelyik idény-gyümölcs megérkezésekor. Fontosak számára a barátok, ismerősök, hiszen legtöbb idejét otthon tölti, ekképpen pedig a segítség: „*Akár elbeszélgetéssel, jó szóval. Ma már az is egy pihentetésnek számít*”. (interjúalany)

Táplálkozás, étkezés:

„*Amit csak tudunk, azt megtermelünk. Amit az időjárás enged, azzal mindennel megpróbálkozunk. Éghajlathoz képest különleges növényeket nem lehet termelni. Mindenből egy keveset, ami a konyhába kell. Azért termeljük meg, mert nem engedi az anyagi helyzet, hogy boltban vásároljunk.*” (interjúalany) Megfigyelésem szerint komplex nehézségről lehet szó, hiszen az anyagi helyzet miatt nem tud rendszeres lenni a bevásárlás és emellett az egészségügyi helyzete sem engedi meg a hosszútávú termelést/otthoni fizikai munkát. (Egészségügyi állapota alapján komplex minősítés által rokkantnyugdíjas, munkaképessége alacsony szintre rendeződik.) „*A rendszeres munkaalkalom hiánya lehetetlenné teszi a*

családfő számára, hogy betöltse gazdasági funkcióját, ami a társadalmi funkcióját, azaz a családon belüli tekintélyét és családon kívüli becsületét veszélyezteti.” (Bourdieu, 1978. p. 243.) Mint családfő, fontosnak tartja hozzátartozói ellátását, ezért igyekszik betegségét félre téve odafigyelni a ház körüli teendőkre is. Ez a lényege a szubsztantív gazdaságnak, ami tárgyi, lényegét kifejező. Az egyének előállítják, amire szükségük van.

Családi munkamegosztást tekintve: tipikus termékeket vesznek meg: *„az a hölgyekre van bízva, én csak műszaki cikkeket vásárolok”*. Lánya jár a boltba, néhány akciós termék megvásárlásával és a megtermelt alapcikkkel együtt, úgy gondolom, kiegyensúlyozottan élnek. Hetente négyszer főznek otthon, sosem fordult még elő, hogy ételt rendeljenek. Magyaros ételeket készítenek *„ha van hús, akkor például gulyásleves, ha nincs, akkor megesszük hús nélkül”*. /mosolyog/ (interjúalany) Nem vásárolnak cukrászdából; *„minden sütemény itthon készül, olcsóbban jövünk ki vele és a lányom nagyon szeret sütni”*. (interjúalany) Kiterjedt család, szociális háló tekintetében: Öten vannak testvérek, így sok a hozzátartozó. Ő maradt a szülői házban, ezért egy születésnap alkalmával náluk jön össze a család.

Lakáskultúra:

Lakáskörülményüket elemezve kissé paradox képet kaptam. Az, hogy ki, -hol, -hogyan és milyen körülmények között él, erősen függ a képzettségtől, a munkaerő-piaci helyzettől és a családi háttértől. A lakáskörülmények nyilvánvalóan jelzik a társadalmi státuszt is. A fentiekben elhangzott „nem megfelelő életszínvonal” erős kontrasztot mutat, hiszen 3 ház tulajdonosai. Ahogyan említettem, a családfő örökölte a szülői házat, melyben élnek s amire jellemző a **hagyományos paraszti elrendezés** (2 szoba, tágas konyha, fürdőszoba, spájk-rendezett és letisztult kép fogadott). A szobába lépve; le kellett tennem a cipőt. Ebből azt a következtetést vontam le, hogy valószínűleg a kertben történő munkálkodás után megszokták, hogy a sarat és port ne hordják be. Illetve úgy gondolom, ezzel is kímélik az erejüket, hiszen a takarítás szinte mindennapos lenne. Középen asztal található, négy székkal, (funkciója: a vendégek fogadására való állandó készenlét!), illetve emléktárgyak/nippek a szekrényen (mely az elhunyt szülők megőrzött hagyatéka, valamint megkészettségéből fakadó berendezkedés jele). Ehhez tartozik egy 4500 m²-es (600 négyszögölnyi) kert terület, melyen gazdálkodnak,- garázssal, melléképületekkel. Körbevezetett az udvaron –mely szintén rendben tartott volt- és melyen egy **újszerű ingatlan** állt. Elmesélte, hogy *„25 évvel ezelőtt, amikor még építkezni lehetett és megvolt a munkahelyem, ezt a házat a lányomnak építettem, családi segítséggel. Mivel a lányomnak sincs munkahelye, ezért megállt a házzal kapcsolatos munkafolyamat.”* (interjúalany) /Csak be van vakolva, nincs fűtés és bútorok sem benne/.

Ezen kívül a feleség tulajdonában van még egy másfél szobás **lakótelepi ház**, melyet megtekinthettem; viszonylag modern elrendezéssel és bútorokkal berendezett.

Szabadidő:

Nagyon érdekes, hogy a beszélgetés végén újraértelmezte a környezetet és a saját helyzetét, mely alapján úgy gondolja *„a mai világban nem szabad óvatlanul megbízni az emberekben. Nehezebben kiismerhetőbbek, mint régebben. Ma már el van fájulva az emberiség. Családok is másképp alakulnak és nagyot változott a világ ember-ember közötti kapcsolatokban. Az egyének próbálkoznak segíteni egymáson, de vannak, akik nem fogadják el a segítséget”*. (interjúalany) Következésképpen szerintem ennek az a jelentősége, hogy társadalomképét áthatja az elidegenedés gondolata. Az az állapot, amikor erőteljesek a gazdasági-orientációs viszonyok, amikor a több pénz nagyobb hatalmat jelent. Ezzel a sajátos közelítő-módszerrel tapasztalta meg azt az időszakot, amikor egyéni érdekek állnak a középpontban. Ezzel együtt elmondható, hogy társadalmi hátrányban érzi magát, és egyedi/hagyományos gazdasági logikája mentén az erény, a tisztesség és a szülői minta számára az elsődleges.

2. Magyar család

Második interjúalanyom szintén szülőfalujában lakik, négyen élnek együtt, egy háztartásban. Férje közútkezelőnél művezető, két fia van; egyik egyetemista, másik pedig érettségizett munkanélküli és depressziós beteg. A megkérdezett hölgy 21 éve rokkantnyugdíjas. Családja egészségügyi állapotát megismerve, érdeklődtem gyógyszerkiadásaiikkal kapcsolatban: *„Mind a négyünknek van betegsége. A férjem költ a legtöbbet a gyógyszereire. 20-25.000 Ft-ot fordítunk egészségünkre; injekcióra, gyógyszerre, kenőcsökre. Befolyásolja életünket a betegség, mert nekem már nem olyan a mozgásom. Bénulósos betegségem van és cukorbeteg is vagyok. Szeretem csinálni a házimunkát, főzést, csak érzem, ha leguggolok, nehezen állok fel”*. (interjúalany)⁵ Ő maga rendszeresen jár a településen lévő kórházba, kontrollra.

Anyagi helyzetüket gyengének, stagnálónak ítélem meg. *„Ha a férjem nem keresne, szegényebbek lennénk, de valahogy kijönnénk”*. (interjúalany) Mint későbbi elmondásában kiderült, hitelt is vettek már fel, hogy megélhetésüket fedezzék. Erre a személyi kölcsönre, 2010-ben kényszerültek, amikor jelen volt a 'hitelezési bumm'.⁶ Cirkuláris forgás ez; hiszen amennyit megtakarítanak, azt beforgatják a hitelügyintézésbe, így nem marad megspórolt összeg. Takarékoskodás szempontjából mindig az akciós termékeket vásárolják, ezen kívül a

⁵ Lásd: Melléklet: 2. ábra és 3. ábra

⁶ Úgy gondolom, napjainkban már megszűnt a jólétet pótló funkciója a hiteleknek.

férje kedvezményesen kapja télen a fát a munkahelyéről. Véleménye szerint a rezsicsökkentés is befolyásolja a gázfűtést, villanyt, vizet.

Táplálkozás, étkezés:

A megkérdezett hölgy ki szokott menni árulni a **piacra**, egy héten kétszer: „*Reggel elindulok 6-kor, fél2-re érek haza. Jobban tőlem a kis pénzüiek vásárolnak. 100-200 Ft-ért veszik darabját a használt blúzoknak, nadrágoknak, szandáknak. A fiúk kinőtt ruháit pakolom ki, szóval nincs olyan új dolog, amit drágábban adnék, de úgyis lealkudják vagy féláron kérik.*”

A nagy bevásárlóközpontok és szupermarketek megjelenésével a piacok forgalma jelentősen visszaesett, pedig számos dolog van, amiért jobb ott vásárolni; olcsóbb ár, többségében magyar áruk, friss termékek és a hangulat, melyhez hozzáadódik az esetleges barátságok kötésétől, a tanácsokig minden.

„*Utána már komolyabb dolgot nem csinálok. Előkészítem másnapra az ebédet. Megpuculom a hozzávalókat. Ezt jó alaposan kell csinálni, mindig csak vékonyan szeletelek, így nem megy pocskéba.*” (interjúalany) Az alma héját például sose dobja ki. Vagy komposztálják, vagy friss pipadohányba tesznek egy darabka almahéjat, ezáltal állandó nedvességet biztosít, nem szárad ki. „*Általában a testvéremtől szoktunk kapni burgonyát és hagymát. Egy ilyen piacos nap így telik el.*” (interjúalany) Akár olyan is lehet ez, mint a formális gazdaság, hiszen eszközszerű, és haszonszerzés jellemzi, azaz profit keletkezik belőle. Árszabályzott, értékarányos eszközcsere a piacolás, ami javak cseréje alkalmával létrejött kapcsolatokat is teremt. Vannak személyek, akik folyamatosan visszajárnak hozzá, vásárolnak tőle és ez ösztönzi őt a továbbiakban.

Naponta, kétnaponta főz. Előfordult már, hogy étteremben ebédeltek, születésnap/névnap alkalmából, hasonlóképpen a tortát is rendelték. Mára azonban mindent otthon készítenek, a süteményt is. Hétköznapokon segít egyik fia, sütnék-főznek együtt. „*Én találtam ki, hogy venni kellene egy jó tortasütőt és itthon sütik a tortát. Drága a rendelés, így spórolósabb.*” (interjúalany) Úgy gondolom, ezen a példán is végigvezethető az anyagi biztonságérzet fokozatos elvesztése.⁷ Az általa elmondottak idézetéből arra a következtetésre jutottam még, hogy a családi munkamegosztás rugalmas.

„*Legtöbbször a férjem vásárol be, mivel nála van a bankkártya.*⁸ *Én, ha nyugdíjat kapok, addig vásárolok, amíg a nyugdíj tart. Húsboltba hétvégére vásárolni, gyógyszert*

⁷ A magyar gazdaság hullámzó természete miatt az egyének nem tudnak úgy hasznot termelni, hogy mindenkinek egyformán jusson belőle. Válságmenedzselés: új innovációkra van szükség a működőképesség fenntartásához. Kereslet generálás-konceptió szükséges: a válság hullámvölgy 'kisimítása'.

⁸ Kétkeresős családmodell, melyben a felek nem osztoznak a bevételen. Ki-ki megvásárolja a saját szükségletének megfelelő háztartási cikket, élelmiszert, majd amikor a hölgy rokkantnyugdíja elfogy, a férje

kiváltani. A cigarettát megveszem előre, 17.000 Ft-ot költök rá egy hónapban”. (interjúalany)
Férje is bevásárol, így adódnak össze a háztartáshoz szükséges cikkek. Külön-külön rendeződnek a vásárlási prioritások is; a hölgy az élvezeti cikkeket, míg férje a gyógyszerkiadásokat helyezi előtérbe. Takarékosági szempontból felvetették, hogy nem díjazzák a bankkártyás fizetést, hiszen úgy „korlátlaná” válhat a költekezés, mivel nincs a kezünkben egy konkrét –„látható”- összeg.

Lakáskultúra:

Úgy gondolom, lakáskörülményeik kissé elszigetelik őket a városközpont által biztosított lehetőségektől. (32 éve laknak itt.) A lakóhelyük a város szélén, **peremterületen**, a Berettyó folyóhoz közel található. Számos nehézség adódik ebből, és betegségét figyelembe véve teher, hogy csak kerékpárral jut el a központba. (Nem rendelkeznek személygépkocsival!) Kétszobás családi házban élnek, közvetlenül a bejáratnál található a konyha, majd előszoba és ebből nyílik a két zsúfolt hálószoba; egyik a szülőké, másik pedig két fiuké (közös). A lakásba lépve tehát azt tapasztaltam, hogy a fiaik számára nem biztosíthatóak a privilégiumok, **nincsenek szeparált helyek**, minden helyiség közös, kicsi és tele van régóta megőrzött „lomokkal”. Emellett számos informatikai berendezés fogadott; két számítógép, illetve három televízió.

Az udvar 100-120 m². A kertben igényesen rendezett, gondozott virágok, frissen nyírt bokor (mely azt tükrözi, hogy várták érkezésemet és ’csinosították’ azt).

A házhely adottságait tekintve nem termelnek, mindent a piacról, boltból vásárolnak, illetve egyik bátyja segíti. *„Szokott adni zöldségeket, burgonyát, tököt, diót. Neki van rá lehetősége. Hát, én is csinálnám, ha egészségem engedné. Nameg én szívesen elköltöztem volna már, de a férjem nem akar. Kintinek tartom a házunkat. Még most bírom, hogy elmenjek valahova gyalog vagy biciklivel, de ha öregszik az ember... Azt már nem is merem mondani, hogy a szennyvízzel is gond van. 3 akna is van az udvaron és forgatni kell a vizet. Ezzel van gond rendszeren.”* (interjúalany)

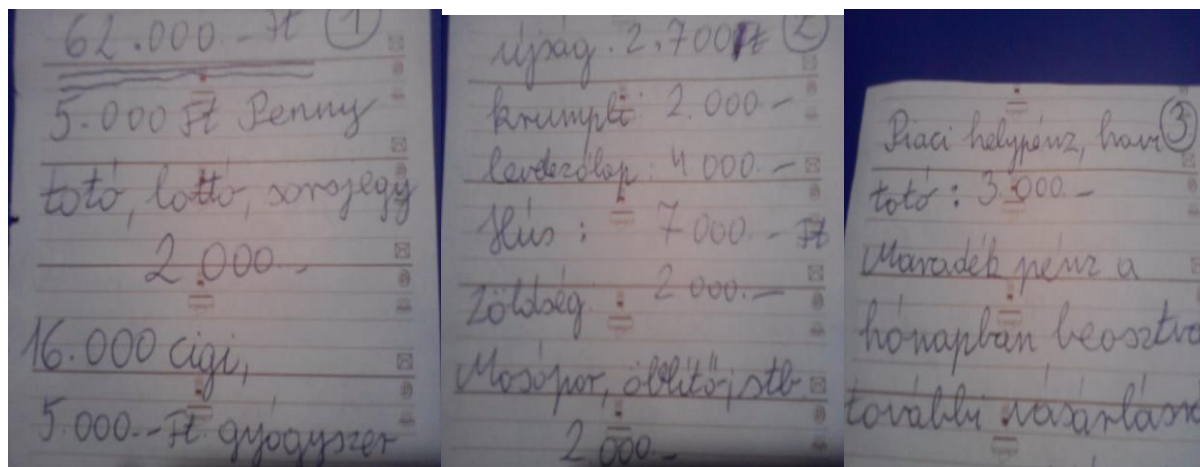
Kapcsolatrendszer:

Véleményem szerint, a városközponttól történő elszigetelődés miatt csak **lehatárolt** szociális kapcsolataik alakultak ki, melyek közül legközvetlenebbek a rokoni és szomszédi viszonyok: *„Egyik szomszédom elköltözött, a másik jövőre lesz 80 éves, néha szoktam vele beszélgetni,*

forrásából egészíti ki. (A mi családukban hasonló dolgot másképpen oldunk meg; közös kasszából finanszírozzuk a havi igényeinket.)

nagyon kedves, de keveset van kint. Van, amikor odajön a kerítéshez és szót váltunk,⁹ de nem sokat. Nincs túl sok ismerősöm, segítségem se. Évekkel ezelőtt, mikor elromlott a mosógép, a férjem megjavította. Csak tévészerelőt és telefonszerelőt szoktunk hívni, a többit ő megbütyköli itthon.” (interjúalany)

Következésképpen úgy gondolom, nincsenek olyan aktív eszközök a birtokában, melyekkel szélesebb kooperációra tenne szert és ezáltal elérne valamit. Társadalmi tőkéje tehát szegényes, így leértékelődnek az összeköttetések. Számára az a tudat nyújt egyfajta biztonságot, hogy a piacolásból plussz bevételei származnak, azonban ezt észrevétlenül beleforgatja a többi szükséglet kielégítésébe. Így megállapítottam, hogy ez olyan, mint az ún. nullaösszegű játszma. Meggyőződésem, hogy lakóhelye függetleníti a gazdaságtól, gyökértelessé teszi, vagyis nem keletkezik többletjövedelme, haszna.

Forrás: interjúalanyom egy havi kiadás/bevétel jegyzete

3. Magyar család

Egy 44 éves hölgy és 46 éves férje fogadott otthonában, **két gyermeket nevelnek** egy önkormányzati lakásban.

Lakáskultúra:

Pár négyzetméteren laknak, zsúfoltság fogadott; egy szobában több ágy, mindenhol ledobott ruhák és sok apró holmi, ami 'még jó lehet valamire'; ilyen körülmények között a gyerekek nem tudnak egymástól tanulni. „**Nem ideális a lakás, de attól sokkal jobb, mintha anyuék nem tudnák kifizetni a számlákat.**” (kisebbik gyermek, 17 éves) Azonnal látható és érzékelhető volt az, hogy a gyermekek minden –a háztartással kapcsolatos költsége

⁹ Emlékszem, az én gyermekkoromban mindennapos volt a szomszédokkal való kapcsolattartás. A kerítésen keresztül történő átkiabálással, illetve házalással, naprakészek voltunk a segítségnyújtásban. Napjainkban sajnos egyre ritkább ennek jelentősége.

határokbá- is be vannak vonva. Egész látogatásom során együtt jöttek-mentek velem és a szüleikkel, nem érte őket meglepetés semmilyen témánál, amikor a megélhetésükről, kiadási korlátaikról esett szó.

A hölgy munkaideje este 8 óráig tart, hazafelé busz pedig 22.30-kor indul. Éjjel 23⁰⁰-tól reggel 6 óráig van otthon. „*Nem egyszerű a dolog...*” (Interjúalany)

Havi 150. 000 Ft-ból élnek, amibe bele tartozik a havi fizetés, gyerektartás, és a családi pótlék. „*A számlák kifizetése után havonta 50. 000 Ft. marad élni: étkezésre, ruházkodásra, taníttatásra. Ez most pontosan arra jó, hogy nem vagyunk a béka feneké alatt, nem szorulunk segítségre.*” (Interjúpartner)

Azt vettem észre, hogy családcentrikusan és a szűkölködésből fakadó racionalitással gondolkoznak. Minden lépésük előtt fontolóra veszik; 'meg tehetik-e?', 'mi lesz a következménye annak, ha?', illetve 'miről fogunk lemondani annak érdekében, hogy?'. Férje például beteg, de nem tud befeküdni a kórházba, mert akkor kevesebbet keresnek és a hölgy 3 hónapos próbaidő miatt meg van rekedve, ígyis nélkülöznie kell néha a családját.

Táplálkozás, étkezés:

Jó illatok szálltak a házban- (10³⁰ körül érkeztem meg hozzájuk és ebéddel vártak; gyümölcsleves fasírttal), - a házban, aminek a terhét még 13 évig nyögik.

Nem tagadtam meg a kedves gesztust, így közösen ebédeltünk, mely által bele láttam azokba az intimitásokba, amik nem rajzolódtak volna ki egy egyszerű interjúzás során. Az asztal **igényesen** megterítve, a mindenkor **szokásos** étkezeslektől, illetve ki-ki a saját helyén elhelyezkedve, olyan vendégszeretettel és hangulattal, ami egy szerényen élő családnál lehet. A kisebb gyerek elmondása szerint hetente kétszer főznek, 3 nappal a látogatásom előtt például tojásleves és szilvás gombóc volt.

Ahogy minden családnál lenni szokott, ebéd közben beszélgetnek a héten történt eseményekről, teendőkről, megszervezik az elkövetkezendő ünnepeket és a gyerekek beszámolnak az iskolai haladásról.

Gyermeknevelés:

Érdeklődtem, hogyan tervezik a karácsonyt, mennyire gondolkoznak előre és hogyan szokott zajlani? „*Kisvárosban a készülődés teljesen más. Nincs karácsonyi menü tyúkhúsleves nélkül. Ajándékot tekintve már megvettem egy jobb társasjátékot, mert a fiú azt kérte, a kislánynak pedig elkészítettem egy jelképes Mikulás csomagot, hogy ezek mindenképpen meglegyenek.*”¹⁰

¹⁰ „*Gazdálkodj okosan-t 5000 Ft-ért, a kislánynak pedig gipszkiöntő készletet, az olyan 3000 Ft volt. De hát ehhez kell majd még egy barbi baba, vagy hasonló a kicsinek.*” (férj)

Kitűnik tehát, hogy jellemzően a gyerekek szükségleteinek kielégítése az **elsődleges prioritás**. Megszokott és bevált stratégiájukra jellemző, hogy kettejük fizetése például szeptember 12.-től, október 12-ig elég. A hónap közepe (22.-e) körül a feleség fizetése már nagyon keveset mutat. „*A számlákra előteremteni a pénzt, nah az mindig sakkozás.*”

A nagyobb gyermek (20 éves, fiú): „*Előfordul, amikor önzőségnek tartom, hogy egyetemen tanulok. Mondhatta volna azt anyukám, hogy tanuljak valami olyan szakmát, amivel jól tudok keresni, és biztos háttérrel leszek. De most kényszerítsem magam bele egy olyan helyzetbe, amiben nem érzem jól magam?! ,*

Mennyi kiadásra számítanak az ünnepekkor? „*Nem szoktunk költség-kalkulációt készíteni, mert az elrettentő. (nevet) Hónapok óta a karácsonyra spórolunk. Tavaly 40.-50.000 Ft.-ot költöttünk ajándékokra, plussz az ünnepi menü. Süteményeket én készítem, Stefánia szeletet, francia salátát, halászeletet, göngyölthúst. A fára 5-6 darab masnit készítettem, körülbelül 200 Ft-ból.*” (interjúalany)

Szabadidő:

„*Régebben megengedhettünk magunknak színházat, mozit, éttermet. Új ruha?! (nevet) Turkálóból öltözködünk, az asszony válogat nekem. Néha 1-1 cipő inkább, amit veszünk. Úúú de jó az a kabát, 28.000, vegyük meg. Áh, dehogy a turiban 3000-, szóval azt mondom, inkább a gyerekekre költünk.*” (a megkérdezett hölgy férje)

13 év, még ennyi ideig kell spórolniuk és fizetni a havi 120. 000 Ft hitelt. Emellett persze nem tudnak elmenni kikapcsolódni, sőt, szerintem nem is tudnak erre gondolni. „*Nem szeretném ezt örökíteni a gyerekeimre. (meghatódik) Ilyenkor mindig elszomorodok.*” (férj)
„*Én mindig azt szoktam mondani a férjemnek, hogy van ettől rosszabb is, annak kell örülni, ami van.*” (a megkérdezett úr neje)

Kíváncsiságomnak eleget téve később ellátogattam egy közeli üzletbe, ahol érdeklődtem az árak után. Egy komplett ünnepi asztal; 35. 600 Ft-ba kerül, 2 személyre; tányérok, kiegészítőkkel. A különböző karácsonyfadíszek (pl. angyalka, rénszarvas, szívecske, hógömb, stb., ezen kívül még láttam hamburger és pizza alakút is!) 600-1200 Ft között vannak. Egy eladótól érdeklődve megtudtam; jellemző, hogy drágább szaloncukorból többet rendelnek és többet is adnak el. Fontos a vevőknek a minőség. Jobban fogynak az alkohol is; martini és pezsgő (800-, és 1200 Ft). (A legdrágább vörösbor: 25.000 Ft, de egy külföldi vörösbor: 265.000 (!) Ft.) Ezzel a kínálat-feltérképezéssel az volt a célom, hogy megvizsgáljam a helyi szükségleteket, illetve az ahhoz történő családi-igazodási alternatívákat. Eredményeim szerint

a környéken élők háztartási csoportokra bonthatóak, mely kategóriák összemosódhatnak: szerintem elsősorban megkülönböztethető a szegényes családi gazdasággal rendelkezők köre, akik sajátkészítésű tárgyakkal, saját termelésű ételekkel, egyedi – kreatív módon próbálnak processzálni (kisebb-nagyobb sikerrel). Másodsorban megjelennek a tehetősebbek, azok, akiknek lehetősége van megvásárolni egy jobb minőségű vörösbort, négyfogásos ünnepi menüvel, mindezt a város szívében található többcsillagos étteremben. Az elmosódás pedig abban kell hogy megnyilvánuljon, amire a kutatásom alapoz és ami az interjúélményekkel a célom: vannak, akik spórolással, takarékoskodással, felesleg minimalizálással nyerik el a lehetőséget arra, hogy alkalmanként kikapcsolódhassanak, megvehessenek számukra 'luxuscikk'-nek minősülő termékeket/szolgáltatásokat.

A továbbiakban, összehasonlítóképpen bemutatom néhány menekült család háztartásának alakulását. Mindezt annak tükrében elemezve, hogy milyen szembeszökő különbségek figyelhetők meg életvezetési technikák között abban az esetben, ha nem rendelkeznek kiforrott társadalmi tőkével, helyismerettel, vagy produktív tudással. Milyen hátrányuk származhat abból, ha eltérők a tanult magatartások, a megtakarítási módok, a tér-idővel való gazdálkodás?

A magyar családokhoz hasonlóan azonban mégis felelősségteljesen ugyanarra törekszenek: a kicsi pénzből valahogy kijönni és emellett ötletelni, kreatívnak lenni, újrahasznosítani, biztonságot keresni, hiátusokat (pl. ismerettség kör, más országban hagyott rokonok/család, munkahely, stb.) figyelmen kívül hagyva: megélni.

4. Szíriai család

Középkorú szíriai hölgy, 4 évet tanult, egy diplomája van; Szíriában pszichológus volt. El kellett hagynia az otthonát, lakását és munkáját is. Felhalmozásait, értékes megtakarításait és személyes tárgyai nagy részét a másik országban kellett hagynia. Most alig van valamije. El akarja kezdeni az életet újból, de nem tudja, mi legyen a kiindulópont. Nem találja azt a biztonságot, ami korábban a megélhetést nyújtotta neki. **Édesanyja és kislánya volt jelen az interjún.** „Anyukám Amerikából menekült, most eljött látogatóba. Ott lakik még 3 testvérem. Anyu nem szereti Amerikát, te se menj oda. (mosolyog) Ő is itt szeretne maradni velünk.” (interjúalanyom)

11

¹¹ Lásd: Melléklet: 1. ábra

Gyermeknevelés:

A beszélgetés ideje alatt a kislánya **körülöttünk játszott**, értő figyelemmel hallgatta édesanyját, aki nem küldte ki gyermekét erre az időre. Ez számomra érdekes megfigyelési pont lett ez, hiszen engedte, hogy lánya betekintést nyerjen a család életviteli nehézségeibe, anyja megküzdési technikáiba, háztartási problémákba, stb. A magyar családok többségére nem ez a magatartás volt jellemző; többségük már az interjú elején kiküldte a gyereket (akármilyen korú volt), annak érdekében, hogy megkímélje az esetleges információktól.¹²

Táplálkozás, étkezés:

Elmondása szerint a szíriai és itteni vásárlás közötti különbség: *„Először is ott minden sokkal olcsóbb, itt, ahhoz képest ötször drágább minden. De hasonlóság, hogy a szíriai fizetés is kisebb, ott is problémák vannak; nem elég a fizetés. Nem igazodik hozzá.”*

Mindent, megvásárol, amire szükség van, olykor előfordul, hogy 10 napra előre, és **elraktározza**. Ismeri, melyik boltban, mi olcsó és sokat vesz egyszerre; gyümölcsből, zöldségből, húsokból, és emellett természetesen a kenyér, cukor, só.¹³

Stratégiája, hogy mindig az aktuális **akciós helyeken** vásárol és ingázik az üzletek között. Nem veti meg a bevásárlóközpontok és a piacok árukínálatát sem, de inkább a piaci árakhoz igazítja a pénztárcáját. Félre tenni általában cigarettára és a helyközi bérletre (6.000 Ft) szokott, ezeket veszi meg elsőként.

Lakótelepéhez közeli vásáron folyton **alkudozik**: *„Az a nevetséges a dologban, hogy meg is értik, pedig nem tudni jól magyarul. Van olyan, aki már jól ismer és távolról hív, hogy gyere adok olcsóbban!”* (nevet) Lehet, hogy tudna drágább termékeket venni, de előre kell gondolnia, mert későbbre akkor szükös lehet: *„Még a magyaroknak is drága. Az üzletekben nincs vásárló és az eladók csak állnak a bolt közepén, mert kong az ürességtől.”* Tapasztalatai azt bizonyítják, sok ember tudja, hogy menekült és próbálja átverni. Az édesanyja hozzátette: *„Rendese az emberek, szép az élet, csak kevés a pénz. Ha lenne munka, akkor itt maradnék szívesen.”*

¹² Kétkedem abban, hogy ez jó megoldás a magyar családok részéről. A mi családukban ez nem így működik; be kell vonni a gyermeket a mindennapi problémákba, felnőttként kell kezelni és elmagyarázni neki minden felmerülő nehézséget. Így érti meg azt, így tud alkalmazkodni hozzá és nem utolsó sorban ezáltal alakítja ki a véleményét, döntéseit.

¹³ Nevetve ezt a kifejezést használta: „spájz-girl”

Kapcsolatrendszer:

Az interjúalany be van iratkozva az illetékes munkaügyi központba, azonban nincsenek segítségére; neki kell keresnie őket, de nem magyarázzák el neki a működő rendszert. Teljesen magára hagyatott. Kevés a segítsége, visszaigazolása is; kicsi gyermeke van, (akire sokat költ) a nagymama is kerekesszéssel közlekedik, így nagyon nehéz, és nagyon drága. Rendkívül **szoros köztük a kötelék**, ezt bizonyítják azok a megfigyeléseim, melyek háttérben a sajátos kultúra húzódik.

Születésnapok, ünnepek alkalmával süteményt csinálnak közösen, (baklavát) ez egy szíriai édesség. A mi szokásainkhoz hasonlóan megtalálható a gyertya, ajándék, de az is csak szerényen. Magyar családok ünneplésével összehasonlítva: a többségnél ez úgy szokott zajlani, hogy megrendelnek egy tortát, elhalmozzák a gyerekeket ajándékokkal és „bulit”, „party-t” rendeznek.¹⁴

Lakáskultúra:

A lakás elrendezéséből fakadó következtetésem is ezt mutatják: **nincsenek szeparált helyek**. Ezalatt azt értem, hogy különbözően egy magyar családtól, -ahol több esetben mindenkinek meg van a maga szobája és csak kopogással lehet belépni-, a migránsoknál minden szoba közös. Nincs privilégium, nincs elzárkózás, mindenbe be van vonva a gyermek és semmi nincs titokban tartva a hozzátartozóktól.

A berendezések szegényesek voltak és ezáltal **sivárnak tündek a szobák**. Mondhatnám azt is, hogy minden alapvető bútorból volt egy darab, de az rendezett és igényes- és ezzel ki is merítettem a tárházat. Nem terveznek hosszú távú itt tartózkodást, de elmondásuk szerint minden alkalommal próbálnak újítani egy-két garnitúrát. Megállapítottam tehát, hogy a korszerűsítés, illetve a változtatás igénye jelen van, de erősen ragaszkodnak **konzervatív** hagyományaikhoz.

Öltözködés, praktikák:

Kérdésemre, miszerint hogyan próbál újrahasznosítani, újratervezni és hatékonyan felhasználni, lelkesen mesélni kezdett ötleteiről, állítása szerint: **„Feltaláló lettem!”** (nevet)

Minden itt tartózkodásuk óta összegyűjtött ruhát máig hordanak; mesefigurákkal foltozzák a farmert, a kabátot, illetve ő maga kreál a kislánya kinőtt ruháinak anyagaiból új viseletet. Sűrűn látogatja a lakóhelyéhez közeli **turkálót** is. *„Azért fontos, hogy használt terméket vegyünk, mert így nem kell újat előállítani. Hatalmas mennyiségű használt termék*

¹⁴ Minden sajátos értékrendemet félre téve is felvetődhet a kérdés; melyik szocializáció, illetve melyik családstruktúra a célravezetőbb ebben az esetben...?! Nem biztos ugyanis, hogy az ezzel járó pompa a legfontosabb a gyermek számára.

fellelhető, és a vásárlónak azonnali gazdasági előnye származik abból, ha ilyeneket vesz, hiszen az áruk használtan kevesebbe kerülnek, mint újonnan.” (Szaky, 2014. p. 53.) Például, ha egy használtruha-boltban veszünk sapkát, akkor értéket képvisel az a pamut, amiből a sapka készült (összetevő), a sapka alakja és stílusa (forma), és a tény, hogy a sapka azért jött létre, hogy melegen tartsa a fejüket (cél).

Ilyen logika mentén folytatta a gyerekjátékok felhalmozódásával kapcsolatos következtetességét is, miszerint: *„Ha már rég nem játszik a játékaival, mi szülők akkor is nagyon tudunk **ragaszkodni** azokhoz. Nem csak egy játékot látunk bennük, hanem anyaságunk kezdeti éveit, gyermekünk kiskorát, a régi otthonunkat, életünket, vagyis azt az időszakot, amit annyira szerettünk.*” Úgy gondolom, érthető, ha nehezen válik meg ezektől az emlékektől és nem is biztos, hogy szükség van arra, hogy eltüntesse őket. **Talán az emlékekben találja meg azt a biztonságot**, reményt, ami a „túléléshez”, folytatáshoz, megélhetésük továbblandításához kell. Ha azonban kevés otthon a hely¹⁵ (a magyarok lakásához képest kevés, hiszen nem tudják senkihez sem elvinni megőrzésre, **nincs erre alkalmas raktár** vagy padlás, ami rendelkezésükre áll), akkor nem árt átnézni a játékhalmokat és dönteni.

5. Afgán család

Afgán származású, egyedül élő pszichiáter férfi; keveset keres. Az előző családhoz hasonlóan **ő is mindent hátra hagyott** és egy gyermeket megemlítve nem is folytatta a kialakult helyzet bemutatását. Szavából és gesztusaiból úgy vettem ki, hogy otthon kellett hagynia kisfiát, ő maga pedig azzal az elhatározással jött Magyarországra, hogy megtapasztalja milyen jó itt a megélhetés. Most csalódott, de még mindig erősnek mutatja magát, a családja otthoni helyzetét tartja a szeme előtt és így nyilatkozik: *„Majd pótolom, majd lesz sok pénzem és viszem haza nekik.*” Szeretne inkább Pesten élni, de ahhoz több pénz kell. Nagyobb megtakarítási lehetőségekre akar szert tenni, úgy gondolja, Pesten szélesebb mozgási lehetőség adódna számára. *„Itt annyira békés, hogy már unalmas.*” (interjúalany)

Lakáskultúra:

Egy **albérletben él, panelban**. Minden rendezett és **modern** volt a lakásán; plazma tv, hifi, új hűtőszekrény, mosogatógép, bőr kanapé, stb. Nem erre számítottam, megdöbbsentem, majd próbáltam következtetéseket levonni, miért ez a kép fogadott nála. Véleményem szerint ezek a drága használati cikkek **megtérülő beruházásoknak** foghatók fel. Gondolok itt arra, hogy a

¹⁵ A Menekülteket Befogadó Állomást elhagyó migráns családok túlnyomórészt panellakásban élnek (!) Úgy gondolom, ebből is adódik egyfajta ház-struktúra; amolyan: sok holmi, kis helyen is elfér megközelítés.

megtakarított pénzét nem magára költötte/költi, hanem azokra a berendezési tárgyakra, amit később több évig fog tudni használni családjával együtt.¹⁶

Kapcsolatrendszer:

Próbál magyarul tanulni, -néha hozzám is magyar szavakat intézett-, de: „*nehéz a sok ragozás. A szavak is hosszúak és furcsák*”. (interjúalany) Minél inkább **alkalmazkodni akar** a magyar kultúrához, hiszen pszichiáterként is arra törekszik, hogy megismerje klienseit, segítse őket, együtt gondolkodjon velük, s ezáltal ő maga is fejlődni tudjon.

Feltettem a kérdést; hogyan viszonyul hozzá a közvetlen környezete?, hogyan fogadták a szomszédok, munkatársak?, miként tud helytállni a munka világában? „*A szomszédok nem durvák. Kedvelem őket, ők is engem. Az egyik néni érzelmeszesedéses, néha feljön és kérdezi: miért kopogok?, erre én behívom, olyankor beszélgetünk sokat. [...] Lehet, hogy durvábbak lennének, ha nem orvos lenne a végzettségem. Menekült vagyok. Más ország szülöttje vagyok, ennek ellenére azt tapasztalom, segítenek rajtam. Ezért én is nekik. Felviszem nekik a nehéz bevásárló szatyrot, rendesek hozzám.*” (interjúalany) Fontosak számára a civil és társadalmi kapcsolatok, hiszen amíg a Menekülttáborban volt, bárkivel tudott angolul vagy akár anyanyelvén is beszélgetni, viszont amikor kiköltözött onnan, szinte senki nem értette meg. Nekem ezzel együtt úgy tűnt, **mintha a korábban megszerzett biztos pontot ezáltal veszítette volna el**, de a szocio-kulturális környezet pozitív támogatásával (Több közös pontot talált a közvetlen ismerőseivel, például a gyermekek szeretete.) **újabb fogódzót talált.**

Táplálkozás, étkezés:

„*A férfiak utálnak vásárolni. Egy nő bemegy a boltba, egyet akar venni és hármát vesz. Én mindig célirányosan megtervezem. Annyi sok termék van, minek válogatni? Ja és mi a garancia arra, hogy ami rá van írva, az valójában annyi anyagot tartalmaz. például a párizsi: jobb nem tudni, miből készül (nevet).*” (interjúalany) Ezek mögül azonban kibogoztam, hogy a **hagyományos afgán ételeket kedveli**, így például sűrűn vásárol halat és fogyaszt hozzá pitát. Abból adódóan, hogy egyedül él, szinte mindig magányosan étkezik. Férfiként elég sok ételt el tud készíteni, mindig megoldja ezt a kérdést, de **nem fektet rá nagy hangsúlyt.**

„*Ilyenkor két lehetőségem van. Vagy elmegyek a közeli gyros-oshoz és az ottani afgánokkal beszédbe elegyedek, jókat dumálunk és aztán ki-ki megy haza. Vagy elhívok pár ismerőst sörözni...de hát utóbbi nagyon ritka, mert ahhoz ám pénz kell. Hát ha beülünk öten, az már*

¹⁶ A magyarok számára adottak a lehetőségek, mint pl.: mozi, színház, nyelvtanulás, szórakozás. Ezzel ellentétben egy menekült csak a tévéből tud informálódni az otthona felől, a világ hírei felől (a tv.-t saját anyanyelvére programozva). Számára ez jelenthet egyfajta biztonságot.

fejenként mindjárt sokba van...és ha mi beülünk nem egy sör mellett sztorizgatunk. ...”
(interjúalany)

Szabadidő:

Harmadik kapaszkodójának, a **hobbiját** tekintem. Hisz a horoszkópban. „*Régen nem hittem a horoszkópban, de rá kellett jönnöm, hogy mind igaz.*” –biztonság, kiszámíthatóság, kikövetkeztethetőség, ezáltal pedig az emberek megismerésébe vetett **remény eszköze**.¹⁷

Tanulmányom ezen fejezetében az interjúk helyzetelemzéseket, szociális vonatkozásokkal tűzdelve mutattam be, melynek lényege az volt, hogy családok belátást engedtek az életükbe, ezáltal pedig én átéltem és megértettem azt, ahogyan élnek.

Kutatási témám szempontjából azonban azt is fontos volt figyelembe vennem, hogy ráérzéseimet, furcsállásaimat alátámasszam konkrét stratégiákkal, kalkulációkkal. Ezért megkértem néhány családot, hogy egy hónapon keresztül vezessék a háztartási bevételeket-, illetve kiadásokat (egyénekre jutó fogyasztási egységek által vizsgálom meg; mit tudnak maguknak termelni, önmaguknak szolgáltatni, milyen erőforrásaik, eszközeik vannak ehhez, stb.). Reményeim szerint, az így kapott aktuális és korrekt pénzforgásokat nézve kirajzolódnak az egyedi logikák, „sakkozások”, eredmények; összességében tehát a nélkülözések vagy a plussz bevételek.

¹⁷ Engem is nagy lelkesedéssel elemzett: oroszlán vagyok, a kecske évében születtem; Fontos számára a pénz, nem szereti a pénztelenséget. Érzékeny, művészetek rajongója. Ritkán kér segítséget.

III. Háztartás-stratégiák elemzése (“A beosztás művészete”)

„Gazdálkodj okosan!”, „Hibából erényt kovácsolni”, „Addig nyújtózkodj, ameddig a takaród ér!”- ezekkel a szófordulatokkal tudnám bevezetni a következő fejezetemet, melynek lényege a folyamatos számolgatáson, „sakkozáson”, forrás- beosztáson alapszik. Mit-mennyiért vehetek meg? Miről kell lemondanom, ha erre pénzt adok ki? Marad-e valamennyi összeg a pénztárcámban vagy kölcsön kell kérnem?, stb. Igyekszek elemezni az interjú során felvázolt környezettanulmányokat, háztartási naplókat, összegyűjtött kiadás/bevétel jegyzeteket, élethsituációkat, melyek alapjául szolgálnak a kutatási eredményemhez.

A pénzzel történő gazdálkodási stratégiák felsorakoztatása mellett, ebben a részben foglalom össze az általam megkérdezett családok 5 dimenzió (Táplálkozás, Öltözködés, Lakáskultúra, Gyermeknevelés, valamint a Szabadidő) szerinti kimenetelét is.

Nagyon is lehetséges, hogy a laikus közönség tagjai, -különösképpen, ha újabb praktikákra, vezérelni, vagy csak helyzetük elemzésére szeretnének szert tenni-, olvasni fogják ezt a tanulmányt. Gondolatait és következtetéseit pedig saját életük körülményeire vonatkoztatják. Noha a dolgozatomat alapvetően kutatási beszámolóként írtam, mely sajátos eredményekről ad számot, a szövegben elhintett számtalan szakasz gyakorlati válaszokat és eljárásmodokat sugall, melyeket a háztartásokban követhetnek.

Kétségtelenül kevés az az egyedülálló könyv, amely általában véve jelentősen befolyásolná családok háztartási produktivitását. Kutatásom egy kis hozzájárulás egy nagy és többé-kevésbé folytonos, technikai és populáris témakörnek. Ilyen szempontból pedig az írásom rutinosan segíti a család forrásainak azon szervezését és megváltoztatását, amelyeket leírok vagy elemzek.

Bárki, aki ma a háztartásról gondolkodik, vagy aki egy háztartás vezetésének nehézségeivel szembesül, sokat tud (nem mindig a diskurzív tudatosság szintjén) arról, hogy mi zajlik a takarékoskodás színterén. Az ilyen tudás nem véletlenszerű ahhoz képest, ami a valóságban történik, hanem alakítja azt. Napjainkban úgy tűnik, hogy egy átlagos háztartásban nem lehet eleget spórolni. Azt akkor sem szabad elfelejteni; ha képesek vagyunk bármilyen megtakarításra, akkor az olyan, mintha valahonnan extra bevételünk lenne.

Claire Wallace Háztartás-stratégiák c. tanulmánya alapján kerestem összefüggéseket az általam vizsgált családok háztartás-szerkezetéről. Két kulcsfogalomra építke: „nélkülözés tudásai” és „háztartási produktivitás”.

Az értekezésben leírtak szerint jellemzővé vált, hogy fogyasztás-elemzés kérdésében általában a háztartás tagjaira összeadjuk a jövedelmeket és a fogyasztást is, majd az így kapott

számokkal: egy főre/egy fogyasztási egységre jutó mértékeket kalkulálunk. Ezek alapján szegénységet, deprivációt mérünk. Emellett felvethető az is, hogy a háztartások mennyire produktívak, mi az, amit a háztartások állítanak elő, afféle hozzáadott értéként.

Ez a produktivitás, részben függ attól, hogy mit tudnak maguknak “termelni” (pl. az általam megkérdezett családok nyersanyagban lényegében semmit, leginkább csak “feldolgozni” tudnak: főzni, olcsó nyersanyagból ehető ételeket készíteni, ruhát újra-kreálni, technikai berendezéseket megjavítani, stb.).

Alapvető szempont, hogy mit tudnak maguknak “szolgáltatni” (termelni, mosni, gyermeket nevelni, javítani, szállítani, stb.), illetve, hogy milyen erőforrásaik, eszközeik, munkaerejük, tudásuk van ezekhez az öntermelő tevékenységekhez (pl. a raktározás, spájz, az olcsó anyagok-árak után járni, stb.)

Két menekült (*szíriai és afgán*), valamint egy magyar családot kértem meg arra, hogy készítsenek jegyzetet a havi kiadásaikról.¹⁸ A feljegyzések struktúráját teljesen szabadon kezelhették, azaz rájuk bízam a felépítését, a szempontokat, illetve az összegek feltüntetésének módját is. Mind a családok, mind az üzletek, valamint a helység neve is abszolút anonim módon zajlottak. Egy hónap állt tehát a rendelkezésükre, ahhoz, hogy lejegyezzék mit -mikor -mennyiért vásároltak,¹⁹ s mindemellett volt lehetőségem egy-egy rövid esettanulmányt készíteni, valamit felmérni a környező/helyi viszonyokat.

3.1 A háztartási stratégiák néhány kulcseleme

A házak földszintesek, egyszerűek, de rendezettek. Térfigyelő kamera nincs, kutya van. Olcsó ingatlanok helyezkednek el a város szélén, felújításra kevés a lehetőség. A szomszédok összejárnak, nem elszigetelten élnek, sokat törődnek egymással. Kulturális különbségeket, szegregáció jeleit nem tapasztaltam.

1. háztartás:

41 éves afgán férfi, feleségével és 22 éves beteg fiával él. Elmondásuk szerint fél éve még 22.800 Ft-ból éltek hárman, azaz napi 393 Ft-ból. Mára a helyzet kicsivel jobb lett, mert

¹⁸ Ezen kívül a kiadásokat és bevételeket egy Háztartási Naplóba kértem, hogy jegyezzék fel. (később erről részletesen)

¹⁹ Voltak, akik a bevásárló listát vezették precízen; bevásárlás után mögé írták az összegeket, illetve, hogy mit vettek meg plusszban, és elsőként.

közmunkások lettek, a férfi pedig meggyógyult és vissza mehetett dolgozni a Postára biztonsági őrnek, így októberben már 850 Ft-ot költezhetnek naponta.

Fizetésnapon találkoztam velük.

Össz.havi bevétel: 139.800 Ft.

Havi kiadás: 114.500 Ft.

- villany: 5.000,-,
- víz: 6000,-,
- gázpalack: 5500 -,
- internet: 4000-
- szennyvíz: 3300,-,
- tv: 3500,-,
- kommunális adó: 3000,- stb.
(hitel, egészségbiztosítás, stb.)

Forrás: saját archívum (az afgán család „blokk-gyűjteménye”)

Marad: 25.300 Ft. étkezésre, ruházkodásra, a beteg gyermek gyógyszereire, stb.

Jegyzeteik szerint 20.460 Ft-ot költöttek kizárólag csak élelmiszerre. Hónap elején még hosszabb a bevásárló lista (képen: 8167 Ft), de az is megfigyelhető, hogy csak hó közepén vettek húst. (lapockát, felvágottat, tarját- olcsóbb kategóriájú élelmiszerek)

Október 29-re, összesen 280 Ft. maradt a pénztárcájukban. Egy kenyér ára. Más nem tudnak venni, pedig szeretnének. Ez azt jelenti, hogy két napot kivéve (31-ig) majdnem sikerült egy hónapig kijönniük az összeadott jövedelmeikből. A következő fizetésig azonban nélkülözniük, „nyomorogniuk” kell. Innentől abból gazdálkodnak, ami otthon van; tarhonya, virsli, sertés-zsír hagymával, kevés tej, félzacskónyi hús és zöldség a pincében (sárgarépa, karalábé). (Itt láttam még pár halottak napi koszorút is előre megvéve, elkészítve.²⁰)

Meglátogattam pár boltot a környéken: látványos kirakatok, látványos árak; nem mindenki engedheti meg magának a jómódot. Szegényes pénzből élők a ruházkodást hagyják utoljára, ha egyáltalán szánnak rá kiadást. Egy közeli turkálóban, pl. 1700 Ft. kilója a ruhának, de vannak, akik már ezt sem tudják megvenni. Ahogy felmértem a környéket, kiöltözni sincs nagyon hova, még a kocsma is üres. Az élelmiszerüzletekben általában a darálthús és a csirkefarhát a kelendő napi szinten. Ezzel szemben találkoztam itt kuriózumokkal is, amik nagyon kevés helyen kaphatóak, steak húsok, rostélyos, hátszín, stb.

²⁰ Öntudatosságra, meggondoltságra, erős-stratégiára utal.

Ezekkel tele van a bolt, hiszen ez már drága az itt élők számára. Gyümölcsre nincs igény, mert luxuscikknek számít. *„Nem igénylik az emberek, mandarin kilója volt 3990 Ft, ami magas árkategória az ittenieknek a banánhoz képest.”* (eladó)

„Az élet arra kényszerít bennünket, hogy találékonyak legyünk. Sokan élnek segélyből, pedig akarnának dolgozni.” (a vizsgált háztartás szomszédja)

2. háztartás

Menekült szíriai édesanya, aki 51.000 Ft emelt szintű családi pótlékot kap a 3 gyermekére, egyedül neveli őket. Ezen kívül GYED-en van, az Államkincstártól kapott egyszeri juttatást; 64.125 Ft-nyi összeget, ezzel együtt számításaim szerint 115.125 Ft-ból élnek meg négyen.²¹

„A kiadásaim sokszor meghaladják a jövedelmemet, a hónap végén rendszerint a szüleim segítenek ki.” (az édesanya)

Átgondoltnak és precíznek tűnik, aki számol és beoszt, de a család nélkül nem,- vagy csak nehezebben boldogulna. Bennük keresi a biztonságot, rájuk támaszkodhat. Abban az esetben, amikor nem tud kijönni a havi pénzéből, szülei segítik természetbeni juttatással (szükséges holmik megvásárlása, pótlása, hirtelen kiadások korrigálása), olykor utalványokkal is.

Elmondása szerint azonban szomorúan érintette, hogy Magyarországon az Erzsébet utalvány újabb gátat szabott neki, hiszen lekorlátozódik a pénzfelhasználási lehetősége:

„Abból nem lehet vonatjegyet, bérletet, cipőt venni... Jön a kenyeres autó, ott nem fogadják el, a tejes sem. Ha elmegyek a kínai boltba ruhát venni, ott sem.” [...] *„Eladtam a férjemtől kapott fülbevalómat, hogy a gyerekeknek újszerű ruhákat és játékokat tudjak venni.”*

3. háztartás

Egy középkorú magyar pár és gyermekük voltak az interjúalanyaim; 120 m²-es családi házban laknak, a fizetésük (havi 114.000,-) fele a rezsire és a hitelre megy el. 57.000 Ft-ból próbálnak megélni hárman; melyből jutnia kell egy kevésnek élelmiszerre, a többi számlára, és ezen felül még esetleg ruházkodásra is. Teljesen ki van centizve a háztartásuk, semmiféle tartalékuk nincs.²²

Rántottát már régen nem öt tojásból csinálnak, hanem háromból, mert 55 Ft. egy darab tojás. *„Nem eszünk többet, csak az árak nőttek.”* (édesanya)

²¹ Lásd: Melléklet: 4. ábra, 5. ábra, 6. ábra

²² Lásd: Melléklet: 7. ábra, 8. ábra, 9. ábra

Utoljára 3 éve voltak étteremben, nyaralni, kikapcsolódni, –a 2008-as válság óta- már abszolút nem járnak. A számlákkal minden hónapban késnek, már régen nem jut édességre pénz, és a hölgy sem jár már kozmetikushoz, mint régen. Elmondása szerint haját is a lánya festi, pedig erre korábban mindig pénzt áldozott. Gyermeük az iskolai segélycsomagból öltözködik. *„Pár éve még kijöttünk a fizetésünkből, az elég volt a mindennapi étkezésre, számlákra, évszakváltáskor ruházkodtunk, moziba jártunk.”* (édesapa)

„A kislányomnak csoki ehetnékje volt; vettem pár táblával, majd behozzuk valahogy. Nekem egy éve még külön volt éjszakai krémem, szemránckrémem, 10.-15.000 Ft-ért, mára pedig egy 199 ft-os no-name krémet használok, mert erre futja.” (édesanya)

Adott tehát ez a három család, akik hasonlóak abban, hogy mindannyian megnézik, hol és mennyit vásárolhatnak, viszont terveik és életük, ezáltal egészen másként alakul. S talán éppen emiatt, az lehet a különbség, hogy a kiadásaik után mennyi marad a családi kasszában, amely összeg már igencsak jelképes. Ebből a maradékból (ha egyáltalán marad!) kell lecsípni szórakozásra, utazásra, hogy megtörjék a szürke hétköznapiakat vagy megtervezzék a gyermekek jövőjét.

Bemutatok egy 2012-es projektet, melyet városomban, Berettyóújfaluban valósítottak meg: TÁMOP-5.3.5-09/1-2010-0003 "Kiútkereső" címmel. A program lényege a térségben élő hátrányos helyzetű családok adósságcsapdába kerülésének megelőzését elősegítő tréningek, tanácsadások. Tanulmányomban az adósságkezelés e formában, és így is csak érintőlegesen kerül megemlítésre (hiszen hozzátartozik a témámhoz), viszont ez akkora problémakört ölel fel, mely külön kutatást igényelne.

A komplex projektterv által felkarolt ügyfelek jogi-, pénzügyi-, pszichológiai-, és háztartás-szervezési csoportfoglalkozásokon vehettek részt. Emellett önismereti, önsegítő csoportok létrehozásával is bővíthették, fejleszthették készségeiket, képességeiket. A majdnem 200 bevont családból (főként kisebbségi, illetve középosztályi) kb. 110 került ki győztesen. *„A lemorzsolódott családokat nem lehetett kellően motiválni semmire. Főleg arra nem, hogy vezessék a naplót. Ők nem is értettek hozzá, pedig a hölgy elmagyarázta nekik többször. A cigányoknak, hát nah, nevezzük nevén őket, teljesen természetes az, hogy nincs semmilyük a világon, csak adósságuk. Nem féltették a házukat, sorsukat, mint egy hajléktalan, vagy egy menekült, aki mindenét hátra hagyja..., úgy élnek. Nekik csak az számított, hogy kaptak némi juttatást, vót piercing az orrban, meg magas sarkú cipő és szemfesték, oszt mentek tovább. Kérni azt kértek, de az adósságot majd kinyögi helyettük az állam.”* (a projekt egyik résztvevője)

A fejlődés rendszeres nyomon követéséhez ún. Háztartási Naplót kellett vezetniük, mely januártól-decemberig tartalmazza az összes havi kiadásukat, idény-jellegű költségeket, bevételüket (GYES, GYED, járadékok, stb.), nehézségeket, egyéb feljegyzéseket- heti/napi szintre lebontva.²³

A szegénységben élő magyar és menekült háztartások megközelítése felől elmondható, hogy a családok körében kialakul egy strukturálatlan élethelyzet. Úgy gondolom, ez a 'válság' megnyilvánulhat a társasági életben, polgári normák feladásában, étkezésben (ritkább és rendezetlenebb), öltözködésben (igénytelenebb), gyermeknevelésben (esetleges plussz kiadás), lakáskultúrában (zsúfolt, sivár berendezések), valamint a szabadidőben (nincs lehetőség kikapcsolódásra) és ezáltal az élet rendjének felszámolódásában. „Nincs szabályos napirendjük, állandó munkahelyük, ugyanaz a szaggatottság jellemzi az időt és a teret. Az egész élet az ideiglenesség jegyében zajlik.” (Bourdieu, 1978. p. 242.)

A következőkben összesítem kutatási eredményeimet, a fent említett dimenziók vizsgálatáról:

3.1.1 Táplálkozás (Mennyire rendszeres?, Tudnak-e éhezni, amikor végképp elfogy a pénz?, Vannak-e rituálék, hagyományok?)

Afgán család	Szíriai család	Magyar család
- gyorskaják, „street food”-ok - élvezeti cikkek beszerzése az első!	- hagyományos, kulturális étkezések jellemzik; - közösségi szintű; rituálék	- otthon készült meleg ételek, (húsleves,krumpli,hús) szokásos ülésrend - többség magának termel - mások bevásárlás-stratégiákat alkalmaznak
„Én mindig célirányosan megtervezem. Annyi sok termék van, minek válogatni? Ja és mi a garancia arra, hogy ami rá van írva, az valójában annyi anyagot tartalmaz. például a párizsi: jobb nem tudni, miből készül” (afgán menekült)	„Van olyan, aki már jól ismer és távolról hív, hogy gyere adok olcsóbban!” (szír menekült)	(lista, bevásárló kosár; bevásárló kocsi helyett,- amikor érzi, hogy nehéz, akkor árban is tud viszonyítani, stb.) „Egy héten csak egyszer főzök, szombati napon. (mosolyog) Ugyanis, nekem van az a lehetőségem, hogy mivel a kórházban dolgozok, nekem kedvezményes az ebéd. Még azt is meg merem mondani, hogy csak 450 Ft-ba kerül.” (a Mellékletben szereplő magyar család)

Forrás: saját szerkesztés

A három háztartásra egyaránt jellemző, hogy próbálnak „nem kifogyni” az alapvető élelmiszerekből, azonban mindegyikőjüknek más-más a fontossági sorrend. Az afgánok például nem fektetnek nagy hangsúlyt az étkezésre, inkább az élvezeti cikkek beszerzése az első. Ennek oka, úgy gondolom, hogy nem ismerik igazán a hazai ételeket (idézetéből leri

²³ (Ezek közül volt hozzáférési lehetőségem egy család Naplójának megtekintésére. Valamint a formanyomtatvány alapján kértem meg én is az interjúalanyaimat, hogy vezessék fel bele az október havi költségvetésüket. Céлом az, hogy a későbbiekben összevetem a kettő közötti hasonlóságokat, különbségeket.)

egyfajta bizalmatlanság az összetevőket illetően is...), emiatt inkább kevesebb figyelmet fordítanak a táplálkozásra. Stratégiájuk néha az, hogy igyekeznek főként saját kultúrájuknak megfelelő hozzávalókat beszerezni, melyeket könnyen el tudnak készíteni. Szívesen elmennek egy-egy külföldiek által üzemeltetett gyorsbüfébe, ahol otthonosabban érzik magukat egy baklava vagy gyros társaságában.

Az általam megkérdezett szíriai és magyar családok étkezési szokásai között tudok hasonlóságot felfedezni; igyekszenek meleg és hagyományos ételeket, közösen elkészíteni a családtagokkal. Eltérőek viszont abban, hogy míg a menekültek a bevásárlóközpontokból szerzik meg a hozzávalót, addig a magyar háztartások számára adottak ún. háztáji jellegű segítség; lehetőségük van termelni alapvető hozzávalókat, nagyobb az eddig felhalmozott nyersanyaguk, illetve több a spájzban elraktározott „utánpótlás” is.

Általában jellemző a vizsgált háztartásokra, hogy húst, kenyeret és élvezeti cikkeket szereznek be az első két hétben, majd ehhez folyamatosan szerzik be a tisztító szereket, gyógyszereket, (többsége megtermeli a zöldséget, gyümölcsöt).²⁴ Heti lebontásban jól látható, hogy a hónap végére fokozatosan csökkennek a kiadások és szinte teljesen elfogy a pénz. (A vizsgált 2. magyar család havi bevétele: 62.000 Ft. A Háztartás Naplóban látható végösszeg: 44.480 Ft. Marad: 17.520 Ft. –elmondása szerint 20.-25.000 Ft-ot is költenek gyógyszerekre, azaz ki sem jönnek a pénzükből.)

3.1.2 Öltözködés (Mennyit fordítanak rá? Használtruha vagy üzletek?, Mennyire kreatívak, leleményesek ezen a téren?)

Afgán család	Szíriai család	Magyar család
- Pár ruhadarab, minden alkalomra; • Otthoni kényelmes • Munkahelyi • Ünnepi • Szabadidős	- minden itt tartózkodásuk óta összegyűjtött ruhát mai napig hordanak; - Elnyűtt pulóver és régebbi kényelmes melegítőalsó	- Turkáló - Kínai üzletek
„Az élet arra kényszerít bennünket, hogy találékonyak legyünk.” (afgán férfi)	+ turkálók + megvarrja „Feltaláló lettem!” (nevet) (szír menekült hölgy)	„Új ruha?! (nevet) Turkálóból öltözködünk, az asszony válogat nekem. Néha 1-1 cipő inkább, amit veszünk. Úúú de jó az a kabát, 28.000, vegyük meg. Áh, dehogy a turiban 3000-, szóval azt mondom, inkább a gyerekekre költünk.” (az 5. megkérdezett magyar család)

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúk során hallottak és látottak alapján azt tapasztaltam, hogy az általam megkérdezett menekült családoknak nagyobb szüksége van arra, hogy összpontosítsák az újrahasznosító, ötletelő, találékony képességeiket, készségeiket. Meglepetésemre azt tapasztaltam, hogy az

²⁴ Lásd: Melléklet: 3. ábra

alkalmazkodás érdekében képesek akár „levetkőzni” saját hagyományos ruhadarabjaikat (pl. csador). És az eddig összegyűjtögetett és „levetett darabokból” gazdálkodnak, ezekből alkotnak maguknak kispárna huzatot, pulóvert, kesztyűt, sapkát. A “nem túl hasznos vagyon” hasznosabb cuccá való átalakítása, és ezzel a hagyományos forma “felélése” – ám ezzel együtt, maga az az akkultúráció is, amelyben a csador, mint vagyon, nem kis részben épp a kulturális váltás és alkalmazkodás miatt válik nem túl hasznos, másképp jobban hasznosítható vagyontárggyá.²⁵

A megkérdezett magyar háztartások véleményem szerint ‘előnyben’ vannak abban a tekintetben, hogy kiforrott kapcsolataikat mozgósítani tudják: ők inkább örökölnék ismerősöktől, rokonoktól, illetve családon belül is elhordanak a gyermekek több öltözéket.

Alapvetően elmondható mindnyájukról, hogy segélycsomagból és adományokból is ruházkodnak, azonban míg a menekült interjúalanyaim szívesen és örömmel fogadják ezeket a juttatásokat, addig a magyar családok elmondása szerint ők ezt viszonylag kellemetlennek és korábbi életszínvonalukhoz képest néha megalázónak érzik.

3.1.3 Gyermeknevelés (Mennyit költenek rájuk?, Prioritást élvez-e a gyermeki szükséglet?, Vannak-e játékaik, és mennyire ragaszkodnak azokhoz?)

Afgán család	Szíriai család	Magyar család
- Otthon kellett hagynia kisfiát, és családját, rokonait	- Elsődleges a gyermek! - kevés játék –erős kötődéssel	- ha 3 gyermek van, akkor 3 banánt, 3 csokit és 3 üdítőt vesz
„Majd pótolom, majd lesz sok pénzem és viszem haza nekik.” (afgán menekült férfi)	„A kislányomnak csoki ehetnékje volt; vettem pár táblával, majd behozzuk valahogy.” (szír menekült)	„Előfordul, amikor önzőségnek tartom, hogy egyetemen tanulok. Mondhatta volna azt anyukám, hogy tanuljak valami olyan szakmát, amivel jól tudok keresni, és biztos háttérrel leszek. De most kényszerítsem magam bele egy olyan helyzetbe, amiben nem érzem jól magam?! „ (a 4. megkérdezett magyar család)

Forrás: saját szerkesztés

Mindegyik interjúalanyom egységesen a gyermek szükségleteit helyezte elsődleges szintre. Legyen szó: étkezésről, ruházkodásról, játékokról, stb., minden nézőpontból a gyermeküknek szeretnének kedvezni.

Résztevő megfigyelőként az elbeszélgetések során idővel szempontom lett az, hogy a gyermeket kiküldik-e, vagy bent maradhat, amíg informálódok a család gazdasági, megélhetési helyzetéről. A menekült családokkal történő interjú során a gyermekek végig ott játszottak körülöttünk, illetve ültek le mellénk, és értő figyelemmel hallgatták szüleik

²⁵ A csador kispárnává való „átlényegülése”

beszámolóját, meglátását, terveit, nehézségeit, boldogulásuk akadályait. Ezzel szemben a megkérdezett magyar családok idejekorán kiküldték a gyermeket, nehogy betekintést nyerjen az anyagi gondjaikba.²⁶

A menekült interjúalanyaim elmondása alapján megállapítottam, hogy az ő gyermekeik sokkal inkább ragaszkodnak egy régi (akár a saját országukból áthozott) játékhoz. Ők ebben találnak biztonságot, mindenhova magukkal viszik és „gondoskodnak” azokról. Míg a megkérdezett magyar családoknál nincs ilyen régre visszanyúló személyes „értéke annak a több tíz plüssnek, melyet hosszas könyörgés után megkapnak a boltból.” (a 4. magyar család)

Iskoláztatást, egészségügyet, stb. tekintve a számlák befizetése után, ezek mind-mind plussz kiadásnak számítanak. Mégis felelősségteljesen arra törekednek, hogy gyermekeik számára a lehető legjobb körülményeket biztosítsák. Az interjú során, a magyar szülők néha el is keseredtek a jövőre való tervezés kapcsán; elmondásuk szerint nem ilyen sorsot akarnak örökíteni a gyermekekre, unokákra. Következésképpen meggyőződéseim, hogy szinte teljesen kilátástalan, bizonytalan, kiszámíthatatlan a jövőképük, nem látnak mobilitási lehetőséget ebből a szegényes körülményből.

3.1.4 Lakáskultúra (Bútorok, berendezési tárgyak rendezettsége? Szeparált helyek, privilégiumok?)

Afgán család	Szíriai család	Magyar család
- megtérülő beruházások - (pl. hifi, plazma televízió, okostelefon, laptop, stb.)	- sivár berendezések, zsúfoltság; - (minden berendezés és háztartási cikk egy helyen van tárolva) - nincsenek privilégiumok, minden szoba közös	- megkésztettségéből fakadó; örökölt bútorok, berendezések (általában nappali és hálószoba terítők a televízió) - szélsőségek: • Külön szobák • Mindenki egy helyiségben alszik

Forrás: saját szerkesztés

Negyedik szempontom a megfigyelői szerepből egyenesen következik. Bár a fenti összefoglaló táblázatban látható, hogy mekkora gondolkodásbeli különbség van az általam megkérdezett menekült háztartások között, mégis fontosnak tartom megjegyezni; míg az afgán háztartás „begyűjtöget” mindenféle technikai berendezést (hogy később haza vihesse rokonainak), addig a megkérdezett szíriai családokra sivár szobák, kevés bútor volt jellemző. A faliszekrény, a polcok és az egyetlen asztal telis-tele volt olyan dolgokkal, ami ’majd jó lesz

²⁶ Véleményem szerint, utóbbi nem feltétlenül bizonyulhat hosszú távon jó stratégiának, hiszen így a gyermek „le van terelve”, burokan van, azaz nem tud tájékozódni a család nehézségeiről.

még valamire’. (tépőzárak; amivel leszedik a bolyhot a ruháról, újságok; amivel dísz tárgyakat csomagolnak, elszakadt hajgumi; amivel felkötik a képeket a falra, hurkapálca; ami virágkaróként funkcionál, stb.)

„Ha nem szeretnénk sokat költeni lakberendezési kiegészítőkre, elég kreatívak vagyunk, és nem félünk attól, hogy saját kezűleg készítsünk el dolgokat, nem utolsó sorban pedig nem szeretnénk kidobni néhány olyan dolgot, amely eredeti funkciójában már nem tökéletes. Akkor keresünk olyan lehetőségeket, ahol ezek még felhasználhatóak. Például valamelyik nap bambusz tányéralátétből csináltam ékszertartót a falra.” (szíriai menekült hölgy)

Összegzésképpen, megállapítottam, hogy azonos anyagi helyzetű csoportok, azonos használati cikkeket vásárolnak meg. Ezek a berendezési tárgyak szimbolizálják életvitelüket, stílusukat, szokásaikat, valamint kapcsolatokat és viszonyokat tartanak fent. Úgy gondolom, nemcsak bizonyos tárgyakat halmoznak fel ezzel, hanem kifejezi és tükrözi a társadalomban elfoglalt státuszukat is.

3.1.5 Szabadidő (Van-e lehetőségük szórakozásra, nyaralásra?, Be tudnak-e ülni cukrászdába az ismerőseikkel?, stb.)

Afgán család	Szíriai család	Magyar család
„Pár éve még kijöttünk a fizetésünkből, az elég volt a mindennapi étkezésre, számlákra, évszakváltáskor ruházkodtunk, moziba jártunk.” (magyar család)		
„Régebben megengedhettünk magunknak színházat, mozit, éttermet.” (magyar család)		
„A számlák kifizetése után havonta 50. 000 Ft. marad élni: étkezésre, ruházkodásra, tanítatásra. Ez most pontosan arra jó, hogy nem vagyunk a béka feneke alatt, nem szorulunk segítségre.” (szíriai család)		

Forrás: saját szerkesztés

Az általam megkérdezett családok által vezetett Háztartás Napló alapján megállapítottam, hogy a számlák befizetése után rögtön a gyermekekre, párhuzamosan az étkezésre költenek, majd pedig minden más a többi felmerülő szükség szerint alakul. Ez a helyzet nem nyújt semmilyen lehetőséget a megtakarításra, spórolásra. Az effajta deprivált helyzet befolyásolja kikapcsolódási lehetőségüket, ezáltal pedig valamilyen szinten korlátozva van szabadságuk is.

Körükben általában a barátokkal, ismerősökkel folytatott tevékenység csakúgy, mint az „eljárós” kulturális aktivitás (színházba, moziba, pub-ba, rendezvényekre látogatás) erőteljesen visszaesett.²⁷ Következésképpen tehát meggyőződésem, hogy az általam megkérdezett családok, illetve hozzátartozóik azért nem mennek szórakozni, mert akkor ’be kell ülni valahova’, ahol pl.: 280 Ft. 2dl kóla vagy 460 Ft. egy dobostorta szelet. Ehhez pénz

²⁷ Európában nálunk az egyik legalacsonyabb a társas tevékenységekre fordított idő. (Forrás: KSH)

kell, ami nekik kevés van, illetve nincs is ilyen fajta szórakozásra. Gondoljunk akkor bele, mennyire nagymértékben van lekorlátozva lehetőségük nyaralás, vagy egyéb kirándulást illetően. Ennek eredményeként pedig úgy gondolom, leépül a hajlandóságuk a kapcsolatépítés és társas kikapcsolódási forma iránt.

Le kell mondaniuk korábbi (ma már számukra luxuscikknek számító), rendszeresen megvásárolt szépségápolási és egyéb szolgáltatási szektor által biztosított megszokott termékeikről. Mindegyik interjúalanyomnak alkalmazkodnia kell egy általános társadalmi változáshoz, feltételek gyors átalakulásához, szabályok és kultúrák átrendeződéséhez. Itt tudnék tehát a legszembetűnőbb párhuzamot találni törekvéseik, rugalmasságuk, céljaik, tudásuk eltérő okai között. Ebben a kontextusban tehát a magyar családok is „menekülnek” valami elől: a valóság és a jövő bizonytalansága elől.

Összefoglalóan érdemes néhány értelmező- magyarázó következtetést megemlítenem. Úgy tűnik például, hogy az afgán háztartás nélkülsége teljesen más, mint a szír és magyar családoké annyiban, hogy ő eleve rendszertelenül él, a rendszeres fogyasztása a függéséből adódó dohány (ezt biztosítja magának azonnal, ha 'pénz áll a házhoz'), és minden másban, így táplálkozásban is képes "rendszertelenül nélkülni".

A szír és a magyar családjaik számára a "családi rend", az mindennél fontosabb, és ennek a rendnek kardinális eleme az étkezések rendszeres rendje, mely időben strukturálja az egész napot. Az étkezés rituáléi itt rendszeresen megerősítik a család összetartozását és egységét, a családon belüli szerepeket (működnek a "családfői" szokások: csak őutána lehet elkezdeni enni, neki tálalnak először, és a rangsort szigorúan betartják a tálalás sorrendjében, stb.). Itt a nélkülség is ehhez a rendhez illeszkedik: a hónap végén rosszabb és olcsóbb alapanyagból, gyakran a hó elején bespájzolt, vagy a saját termésből összekapart alapanyagból főznek, kevesebbet. (Ebben nyilván a gyerekek csak kicsivel esznek kevesebbet a 'rosszabb' ételből) – de a családi étkezés ceremóniája, szimbolikus rendje ilyenkor, a "córesz idején" is működik.

Teljesen eltérő a magyar és a külföldi családok "vagyonfelélése". Meggyőződésem, hogy a magyar családok tudatosan mindent elraknak, hogy az jó lesz még valamire – és tényleg hasznosítják is ezeket a polgári értékrend szerinti „lomokat”. A külföldieknek nincsenek ilyen ócskaság-felhalmozásaik, ők épp a kulturális váltások miatt értéktelenné vált cuccaikat "hasznosítják újra", alakítják át új és fontosabb funkciók betöltésére.

IV. Strukturális és kulturális meghatározottságok eltérései és összefüggései

Ahogy a *Bevezetés*-ben is írtam, indokoltnak tartom az értékek, a társadalmi és civil kapcsolatok (ismerősökre való támaszkodás, segítségkérés, boldogulás és tájékozottság), hagyományok, tradíciók, szokások, szabályok, illetve az erre épülő biztonságkeresés vizsgálatát. Esettanulmányaim közötti összehasonlító kutatásom egyik előfeltételezése az volt, hogy a különböző kulturális sajátosságok, eltérő logikát, 'tudást' eredményeznek. Meglátásom szerint, az általam megkérdezett családoknál jellemző:

- aktív-, és kevésbé aktív háztartás (öntudatosság, gyarapodás és forrás-optimalizálás tekintetében)
- családi szolidaritás erőssége (önzetlenség, segítőkészség a háztartásban)
- korlátozottság, töredezettség (hagyományos női-, és férfi munkamegosztás szerepének összemosódása)
- más-más „védekező” stratégia (hirtelen jött változás esetén; minimális ráfordítással a legnagyobb haszon elérése)

Egyik rész-eredményként tehát, 3 csoportot különíték el, melyek határai homályosak,²⁸ azaz nem határozottan körvonalazódnak. Kutatásom szempontjából ennek azért van jelentősége, mert lényeges az, hogy melyik család- mennyire gondolkozik racionálisan, illetve tradicionálisan!? Gondolok itt arra, hogy míg a megkérdezett magyar családok inkább új eszközökhöz nyúlnak a válság idején, addig a szíriai, és afgán interjúalanyaim valamennyire ragaszkodnak saját szokásaikhoz. Következésképpen, úgy gondolom, ezáltal rajzolódik ki az eltérő rugalmasság, alkalmazkodóképesség, önálló tartalékképzés sajátossága is.

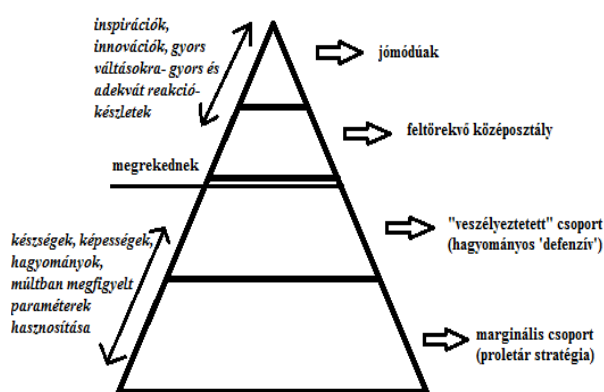
1. helyzetük javítására törekednek („önállóak, maguknak termelnek, kreatívak, nem veszteséget csökkentenek, hanem nyereséget alakítanak ki)
2. külső forrásból merítenek erőt (szülői, rokonai segítségkérés, esetleg hitel)
3. motiváltak és igyekeznek „túlélni”, egy bizonytalan világban

Megállapítottam, hogy akármelyik csoportról legyen szó, a családok célja egyértelműen mindig valamilyen biztos pont megtalálása, amihez képest tudnak viszonyítani, kalkulálni, gyarapodni, fejlődni. Az efféle törekvéshez szükség van egy szoros kapcsolati háló meglétére (a menekültek esetén pedig, annak mielőbbi kiépítésére), ahhoz, hogy abszolút biztonságot tudjanak önmaguknak kiépíteni. Ez egy ún. társadalmi tőke, mely magába foglalja a reciprocitásra épülő cseréket, a releváns hírek kiszűrését, a munkaerő-piacon történő

²⁸ Ennek az összemosódásnak az okait a későbbiekben fejtem ki.

elhelyezkedési lehetőséget, illetve a társadalmi miliő kialakulását; s ez mind-mind gazdasági értékkel bír.

A fent említett nézőpontjaim, egyben a társadalom alappillérei is; család, szolidaritás, háztartás, gazdaság, kapcsolatok, impressziók, törekvések, 'versenyképesség'. Ebbe kapaszkodva, úgy gondolom, kirajzolódik egy –az eltérő megélhetési stratégiákból fakadó– társadalmi struktúra. Rose és Haerpfer (1992) koncepciója alapján vizsgáltam meg azokat az általam kiválasztott családokat /=*rétegződési rendszereket*/, melyek mikro-szinten tükrözik a társadalmi-gazdasági státuszkülönbségeket:²⁹

Forrás: saját szerkesztés

A különböző ismérvek; mint készségek, képességek, személyes kompetenciák, tradíciók alapján megállapított társadalmi kategóriák helyzetének hierarchikus sorrendjét ábrázoltam, melyek az életkörülmények és a háztartás különböző dimenzióiban jelennek meg.

Az ábrám segítségével megállapítottam, hogy intézmények, jogok által egyformán befolyásolt emberek között is kialakulnak egyenlőtlenségek.

Meggyőződésem, hogy az általam megkérdezett családok megélhetési mutatóik alapján, az alsó két szegmensbe sorolhatóak. Az is elmondható, hogy megrekedtek egy olyan szinten, ahol elidegenednek a rendszertől és ezáltal kétféle eredmény alakulhat ki: vagy folyamatosan összesítik a meglévő erőforrásaikat és aktívan felesleget minimalizálnak, vagy leépülnek a képességeik és „penge-élen táncolnak”, hónapról-hónapra. *(Ez utóbbit tüntettem fel az ábrámon 'marginális-ként'.)* Valahol a munkamegosztás billenékeny szélén-élén, marginalizálódtak, de általában van munkájuk, ha másképp nem, akkor csinálnak maguknak (pl. piacra viszik a kinőtt gyerekcuccokat), küzdenek a munkáért. Ehhez a mentalitáshoz

²⁹ Az interjúk életutak végigkövetésével igyekszek feltárni a vizsgált családok társadalomrajzát és jegyeit

azonban feltétlenül nagy szerepet kell betöltenie az általuk hozott hagyományoknak; gondolkodásmódnak, találékonyságnak, leleményességnek, stb.

Velük párhuzamosan, a megkérdezett magyar családok patriarchális viszonyai az alapvető szükségletek kielégítésén túlmutatnak (*őket neveztem az ábrámon veszélyeztetett csoportnak*), hiszen helyi/hazai ismerettség, lehetőség tekintetében célirányosan tudják mozgósítani a készségeiket. Defenzív (=védekező) magatartásuk adta a veszélyeztetett jelzőt, mely tulajdonság leginkább az informális gazdaságban nyilvánul meg. Gondolok itt arra, hogy nem depresszív, önmagukat eltemető lelkek (ennyiben lehet, hogy nem is a legtipikusabbak), hanem mindegyike összetartó, küzdő, valamilyen értelemben energikus és “csinálós” família.

A szintek és egyben az általam vizsgált kultúrák összemosódásának okaként említem meg a menekültek sajátosságát: az ún. akkulturációt. (= Egy másik kultúrájú csoporttal való huzamosabb idejű együttélés következménye, hogy változások történnek.) Itt mindenképpen meg kell említenem az integráció-szegregáció kérdéskörét, a kollektívizmus és a kölcsönös alkalmazkodás tekintetében. (Hall, 1997) Szociálpolitikusként, a széles látókör érdekében, hozzá kell még ehhez kapcsolnom a szabadság, szabadon választhatóság jelentőségét is.

Makro-környezetben lényeges elem, hogy milyen mértékben tud alkalmazkodni egy menekült státuszú család hazánk populációjához? Milyen viselkedési-, érzelmi-, és kognitív változásokon megy át az egyén? Másrészt pedig: a többségi társadalom át tudja-e alakítani az intézményrendszerét (oktatás, egészségügy) úgy, hogy az a migráns csoport érdekeit is szolgálja?!

2. ábra. AZ AKKULTURÁCIÓS FOLYAMAT LEHETSÉGES KIMENETELEI

Az egyén viszonya		...a befogadó közösség kultúrájához	
		elfogadja	elutasítja
... saját kultúrájához	megőrzi	INTEGRÁCIÓ	SZEGREGÁCIÓ
	elveti	ASSZIMILÁCIÓ	MARGINALIZÁCIÓ

Forrás: Illyés Katalin és Medgyesi Anna: A migráns gyerekek oktatása c. tanulmányból

Saját kutatásom eredményeivel válaszolok a bennem felmerülő fenti kérdésekre:

- 1) Úgy gondolom, integráció esetén az általam megkérdezett afgán és szír bevándorlóknak meg kellene őrizniük saját kulturális örökségüket, és emellett magukévá kellene tenniük a magyar kultúrát is.
- Próbálnak magyarul tanulni, -néha hozzám is magyar szavakat intéztek-, de: „*nehéz a sok ragozás. A szavak is hosszúak és furcsák*”. (afgán interjúalany)

→ „Pontosan nem tudom, mióta élek Magyarországon, de az biztos, hogy nem volt egyszerű megszokni. Nekem ahhoz volt a legnehezebb alkalmazkodni, hogy a magyar emberek számára teljesen más a fontossági sorrend, mint nekem. A magyarok olyan apró dolgokon is képesek felhúzni magukat, ami a szíriaiak számára egyáltalán nem fontos. **Miután itt élek, inkább igyekszek megérteni a magyar mentalitást, mint változtatni azon.**” (szíriai férfi)

2) Individuális megközelítésben az is helyes, ha megtartja a saját értékeit, illetve az is, ha átvesz a magyarból. Hiszen minden állampolgár szabadon választhatja meg saját értékrendszerét, viszonyulását.

→ „Menekült vagyok. Más ország szülöttje vagyok, ennek ellenére azt tapasztalom, segítenek rajtam. Ezért én is nekik. Felviszem nekik a nehéz bevásárló szatyrot, rendesek hozzám.” (afgán interjúalany)

3) Asszimilációs és szegregációs tekintetben a menekülteknek fel kell hagyniuk saját kultúrájuk ápolásával, annak érdekében, hogy hazánk szokásait teljes mértékben el tudják sajátítani.

→ „Rendesek az emberek, szép az élet, csak kevés a pénz. Ha lenne munka, akkor itt maradnék szívesen.” (szíriai hölgy)

4) Kirekesztés szintjén pedig, nem az a lényeg, hogy átvesznek, vagy megőriznek kultúrát, hanem az, hogy minél kevesebben tartózkodjanak Magyarországon.

→ „A szomszédok nem durvák. Kedvelem őket, ők is engem. Az egyik néni érzelmeszesedéses, néha feljön és kérdezi: miért kopogok?, erre én behívom, olyankor beszélgetünk sokat. [...] Lehet, hogy durvábbak lennének, ha nem orvos lenne a végzettségem.” (afgán férfi)

→ „Anyukám Amerikából menekült, most eljött látogatóba. Ott lakik még 3 testvérem. Anyu nem szereti Amerikát, te se menj oda. (mosolyog) Ő is itt szeretne maradni velünk.” (szíriai hölgy)

V. Összegzés

Mindannyiunk érdeke a társadalmi-, anyagi-, gazdasági jólét. A 2008-as évek jellemző általános társadalmi változások, és a feltételek hirtelen átalakulása miatt azonban egyenlőtlenül alakultak az alkalmazkodási stratégiák. Kialakultak szegmens, leszakadó csoportok, létrejöttek szegényes háztartás-gazdasággal jellemezhető családok. Ennek következtében megállapítottam, hogy nem tudnak részesei lenni a népességi folyamatoknak és „kipörögnek” a gazdasági hozzájárulás lehetőségéből. Egyfelől tehát sérül a szabadsághoz való joguk³⁰, másfelől pedig bele kényszerülnek egy kiszolgáltatott helyzetbe; ahol maguknak kell termékeket előállítani, szolgáltatni, stb. Ennek sikerességéhez azonban különbözőképpen adódnak hozzá sajátos hagyományok, „tudás”, és szokások. Ezen logika mentén vizsgáltam, s ebből adódott kutatásom célcsoportja és tárgyának fontossága is. Ahogyan a tanulmányom felépítése rendeződik, (mikro szinttől) úgy fogom bemutatni kutatásom eredményeit, munícióimat, konklúzióimat is, egészen a makro következtetéseikig.

A társadalmi erőforrások, a mobilitási lehetőség, illetve a bizalom és a civil aktivitás kölcsönhatása mellett, a gazdaság-orientált *gondolkodásmód* nyújt érdemi mérlegelést az egyének vásárlói-fogyasztói magatartásának kialakításához. A spórolás, bár egy kényszerű élethelyzet, azért vannak pozitív oldalai is, mert egy csomó dologra megtanít. Egyrészt hatalmas önállóságot ad, mert itt valóban csak magára van utalva az egyén. A családok rendelkeznek saját keresetük felett, teljesen szabadon dönthetnek a felhasználásáról, és jóleső érzéssel töltheti el őket, amikor a hónap végén büszkén felmutatják, mennyi pénzt megspóroltak, vagy elégedettek azzal, hogy nincsenek „a béka feneké alatt”. Másrészt pedig vannak olyan háztartások, amelyeknél nincs lényeges produktum, nem rendelkeznek megoldási technikákkal, sem egyéb bevétellel. Ők kiszámíthatatlan helyzetbe kerülnek, szabadságuk korlátozódik egy alacsonyabb szintű igénybevételi lehetőség szintjére.

Mindemellett pozitívként elmondhatom, hogy a megtakarítás művészete fejleszti a tervezési és szervezési készségeket; racionalitás érzéket, fontossági sorrend beállítását, optimális döntéshozatalt. Ha valaki megismeri a saját költségeit, annak összetételét, struktúráját, akkor akár 1 hónapra is előre meg tudja tervezni a vásárlásait, költségeit. Spontán és zsigerből tudni fogja, hogy mennyiből gazdálkodhat, mire kell költenie és mennyit. Ezt a gondosan felállított tervet, 2 dolog tudja felrúgni; a hirtelen jött változás (munkahely elvesztése, betegség, válás, stb.) és az alkalmazkodóképesség rugalmatlansága

³⁰ Mikro szinten ez abban nyilvánul meg, hogy nem vásárolhatnak szabadon azt, amit szeretnének, hiszen lehetőségüket lekorlátozza a jövedelmük, csekély összbevételük.

Legutóbb említett kritériumom komplex problémakört hordoz magában. Gondolok itt arra, hogy az alkalmazkodóképesség hiányának, társas kapcsolatokat átformáló hatása is van; speciális embereket „tartunk”, speciális célokra. Ez meghatározza a szubjektív életminőséget is, melynek eredményeként az egyén egyre inkább elkezd ragaszkodni családjához (pszichésen és anyagilag is).³¹ Alkalmazkodás hiányában atomizálódik a társadalom; szegényes magyar háztartásokra, hátrányos helyzetűekre, (=általában diszkriminált menekült csoportok) és feltörekvő rétegre esik szét. *(lásd: IV. fejezet)*

A rugalmasság kérdéskörének következménye lehet még, az identitás alakulása. *(lásd: akkulturáció)* Az általam megkérdezett menekült státuszú családok is próbálnak kísérletezni, de nem szakítanak teljesen saját értékeikkel. Próbálják változatosan kezelni a határokat, amit azért tartok lényegesnek, mert ezáltal tudnak a számukra optimális döntéseket hozni, racionálisan, produktívan, valamihez viszonyítva gondolkozni. Ennek során betagozódnak, „beágyazódnak”, és a fogyasztói társadalomnak megfelelően élnek. Kutatásom egyik eredményeként állapítottam meg a dualitás jelenségét; saját kultúrájuk és Magyarországhoz való flexibilitás összeadódásaként. Lényege, hogy mindegyik általam megkérdezett család a jövő zálogát keresi, azaz abszolút biztonságot. Jellemző rájuk egyfajta jelenidejűség; például a technológiát illetően *(lásd: afgán menekült interjú-megtérülő beruházások)*, a folyamatos kényszer a konformizmusra. „Ahhoz, hogy én legyek, előbb olyannak kell lennem, mint mások”

Szociálpolitikusként fontosnak tartom szélesebb társadalmi-gazdasági szinten is körbejárni kutatásom problematikáját, összefüggéseit. Tanulmányom tárgyának kiindulópontja, a foglalkoztatottság problémaköréből fakadt. Véleményem szerint a magyar munkaerő-piac rendkívül rigid, merev. Ezalatt azt értem, hogy akinek van munkahelye, az „két kézzel kapaszkodik” a székébe, akinek pedig nincs, az blokkolva van minden lehetőségtől. Ez a fajta depriváció nem teremt beruházási alternatívákat, így nem pörög a gazdaság. A piac dinamikája ezáltal bemerevedik és komoly veszélyt jelent a fenntarthatóságra. Nem keletkeznek munkahelyek, kevesebb embert tartanak el több pénzből, valamint nem formálódnak ki értékek,- következésképpen tehát; szegényes családi gazdaságok jönnek létre.

Kutatásom során meggyőződésemm volt, hogy a társadalom hátrányos helyzetű csoportjai számára nem adottak megfelelő információk, nem rendelkeznek elegendő társas kapcsolatrendszerrel, nem jut el hozzájuk időben semmilyen fontos tájékoztatás, ebből adódóan nem rendelkeznek elegendő produktív tudással és megtakarítási képességük alacsony

³¹ Nem véletlen, hogy a család intézménye Magyarországon ennyire magasán értékelt. (Forrás: KSH)

lesz. Ezáltal megállapítottam, hogy a verseny nem tiszta módon van jelen, sőt a rosszabb helyzetűek szegénysége állandósul, egyenlőtlenségeket generál. Egy ún. centrifugális erő a peremre szorítja őket, emiatt szükség van beavatkozási eszközökre. (lásd: 2. magyar család esettanulmány) Felmerül a kérdés; mit?, miben? és hogyan kell „jól” segíteni ezeknek a családoknak, illetve miben és hogyan kell másképpen segíteni a különböző kultúrával rendelkező háztartásoknak?! Álláspontom szerint minden jóléti programnak meg kell neveznie, be kell azonosítania az embereknek azon csoportját, akiknek az életét, életkörülményeit jobbítani akarja.³²

Témám szempontjából következőképpen alapvető probléma, hogy alacsony lesz az aktivitási arány; így a gazdaság felpörgetéséhez nem mindenki tud egyenlően hozzá járulni.³³ Úgy gondolom, első cél növelni az emberek problémamegoldó és konfliktuskezelési képességét azáltal, hogy előmozdítom az intézmények humánus működését, valamint megpróbálok hatékony kapcsolatot teremteni az emberek és az ellátórendszer között.

Fejlesztő ötleteim közé tartozik például, egy preventív jellegű érzékenyítő program (mely hozzásegíti a társadalom lakosságát a menekültek elfogadásához), ami által közelebb kerülnek egymáshoz azonos helyzetű csoportok. Amin keresztül egymáson segíthetnek, összefogással; gondolok itt a közös egymásrautaltság szerepére, a „mi-tudat”-ra, mint kohéziós tényezőkre.³⁴ Interjúk beszélgetéseim alapján azt tapasztaltam, hogy a legtöbb program csak kistérségekre koncentrál, miközben jelen van a városi szegénység is. Holtsúly, holttóke alakulhat ki, melynek lényege, hogy a háztartások nincsenek felkészülve a kockázatokra.³⁵

A témához olvastam egy többszerzős tanulmányt, mely bemutatja az ún. diagnosztikus CLEAR- modellt. Lényege, hogy a „csoportmunka” nem más, mint az egyének közös munkavégzése azért, hogy többet érhessenek el együtt, mint külön munkával.³⁶

„Can to do- ’tudnak tenni’

³² Minden szociálpolitikai tervet be kell célozni, hogy az adott támogatás az adott célcsoporthoz jusson el.

³³ Felvetett kérdéseim: Milyen fejlesztések érhetőek el lokális és globális szinten? Melyek azok a sajátos gondolkodásmódok, amik társadalmi tagolódást eredményeznek? Jelenkori magyar viszonyokat áttekintve; Mennyiben befolyásolja a kiszolgáltatottság a szociális viszonyokat, valamint hogyan hat az egyének jólétére? Lehet-e multidimenzionális a jólét?!

³⁴ Ehhez pedig szükség van arra, hogy az elzárt településszerkezeteken, illetve peremterületeken élők számára is biztosítottak legyenek az adekvát szolgáltatások.

³⁵ Befolyásoló tényező lehet az ún. nyugat-keleti lejtő (települési lejtő), mely szerint az ország keleti területein élők sokkal rosszabb helyzetben vannak, mint a tőlük nyugatra lakó, fejlett szolgáltatásokkal rendelkező csoportok.

³⁶ Az intézmények és az egyének közelítését segíti ez elő, hiszen érdekeiket képviselhetik, nyilváníthatják ki, illetve valósíthatják meg.

Like to do- 'szeretnek tenni'

Enabled to- 'engedélyezve vannak'

Asked to- 'véleményt nyilváníthatnak'

Responded to- 'felelősséggel tartoznak a csoport iránt' „ (Pratchett, 2011.)

Úgy gondolom, a modell sikerességének kulcselemei lehetnek: készségek, képességek javítása, gondok kibeszélése és kibeszéltetése (ventilláció), motiválás, önbizalom, önbecsülés növelése, tájékozódásra való rábírás és reális utak végiggondolása; felmerülő akadályok elhárítása.

Emellett el tudnék még képzelni olyan innovatív programokat, melyek a társadalom felé kimutatják, mennyiben tudnak produktivitásukkal a szegény háztartások is hozzájárulni a gazdasághoz?, iben ér többet az, amit ők maguknak megtermelnek?, Mi az, amit a háztartások állítanak elő, afféle hozzáadott értéként?! (pl. ahhoz képest, amit a pénzük ér, stb.)

Végezetül, készítettem egy plasztikus kifejezésekből álló, összefoglaló táblázatot az előbbi kérdéseimről, vagyis a kutatási eredményeimről:³⁷

	Afgán háztartás	Szíriai háztartás	Magyar háztartás
Miben és hogyan produktív? !	- célirányos vásárlás - 'begyűjtögetés'	- 'adás-vétel' - meggondoltan költekezik	- spájzolás - vásárlási praktikák - háztáji
Miben rugalmatlan?!	- nem tud plussz kiadáshoz alkalmazkodni	- nem tudja nélkülözni az élvezeti cikkeket	- gyermek szükségletei - alapvető élelmiszerek
Miben leleményes?!	- direkt-kapcsolati háló kiépítése-> árendményekhez jut	- szülői/rokonai segítségkérés - ötletes, kreatív- feltaláló	- ön-szolgáltatások - kapcsolatok
Miben 'tud nyomorogni', ha végképp elfogy a pénz?!	- tud éhezni - le tud mondani az élvezeti cikkekről	- étkezésben - elzárkózás	- a számlák kifizetése után bármiben

Forrás: saját szerkesztés

Az interjúk során bizalommal, jót beszélgettem a családokkal, engedtek bele látni az életükbe, mindennapi nehézségeikbe. Úgy gondolom, ahhoz, hogy szakmailag hiteles és adekvát kutatást zárjak, szükséges a saját élményeimre való reagálás, annak feldolgozása. **(Lásd: Melléklet; Önreflexió)**

³⁷ Ezen áttekintést a *Mellékletben* található Háztartási Napló tényei, illetve egyéb csatolt feljegyzések egészítik ki.

Bibliográfia

- Bayer et al. (2003): *Globalizációs trendek-Tanulmányok*. Bayer József és Lévai Imre (szerk.), MTA Politikai Tudományok Intézete, Bp.
- Castel, Robert: *A társadalmi biztonság elvesztése*. Esély 2005/4. p.: 42-65. Budapest, Hilcher Rezső alapítvány, 2005.
- Dahrendorf, Ralf (1999): *Az osztálytársadalom modellje Karl Marxnál*, In: Angelusz Rudolf (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Válogatott tanulmányok, Új Mandátum Könyvkiadó, 1999.
- Dahrendorf, Ralf (1997): *Társadalmi struktúra, osztályérdekek és társadalmi konfliktus*, In.: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Válogatott tanulmányok, Új Mandátum Könyvkiadó, 1997.
- Francis, Fukuyama: *Bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése*. (Ford. Somogyi Pál László.) Európa, Budapest, 1997.
- Feischmidt Margit (1997): *Multikulturalizmus*. Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium, Bp.
- Hall, Stuart (1997): *A kulturális identitásról*. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest, Osiris-Láthatatlan Kollégium, 60–85.
- Havasi Éva (1993): *Szegénység és társadalmi kirekesztettség a mai Magyarországon*. Szociológiai Szemle 2002/4. 51–71. valamint *Szegénység és társadalmi kirekesztettség c. előadás jegyzete*, Debreceni Egyetem 2011/2012. tanév, II. félév
- Illyés Katalin és Medgyesi Anna (2003): *A migráns gyerekek oktatása*. In.: Menedék-Migránsokat Segítő Egyesület, Bp.
- John Stuart Mill (1980): *A szabadságról. Haszonelvűség*. Magyar Helikon, 1980.

- Kahneman, Daniel (2013): Gyors és lassú gondolkodás. Budapest, HVG Kiadói Rt., 2013.
- Kolosi Tamás és Tóth István György (szerk.)(2012): *Társadalmi Riport*. TÁRKI, Bp.
- *Sérülékeny gazdaság: sérülékeny állam, sérülékeny háztartások*. (Oblath Gábor-Palócz Éva)
- Krémer Balázs (2009): *Bevezetés a szociálpolitikába*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2009.
- Lawrence Pratchett -Catherine Durose -Vivien Lowndes -Graham Smith -Gerry Stoker - Corinne Wales (2011): *A közösségek képessé tétele a helyi döntések befolyásolására*. In.: *Közösségi munka-Társadalmi bevonás-Integráció c. Szöveggyűjtemény*, Győr
- Max Weber (1992): *Gazdaság és társadalom- A megértő szociológia alapvonalai*. 2/1. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.
- Pierre Bourdieu: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratemelődése*. Készült a Gondolat Kiadónál megjelent 1978-as azonos című kötet alapján. Fordította: Ádám Péter, Ferge Zsuzsa, Léderer Pál. ETO-Print Nyomdaipari KFT., Bp.
- Polányi Károly (1976): *Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet*. Gondolat Kiadó, Bp.
- Putnam, R. D. (1993): *Social capital and public life*. The American Prospect
- *Szociálpolitika gazdasági összefüggései c. előadás jegyzete*, Debreceni egyetem 2013/2014. tanév II. félév
- Thomas R. Lawson – Eric R. Soelter: *A jóléti állam fejlődésének szocio-kulturális modellje*
- Tom Szaky (2014): *Hulladék tudatosan- Egy korszakalkotó ötlet, avagy hogyan gondolkodjunk másképp a szemétről?* Unio Mytica Könyvkiadó, Bp.

- Török Judit (2001): *A szociális munka néhány alapkérdése az egészségügyben*. In: Kézikönyv a szociális munka gyakorlathoz Szociális Szakmai Szövetség, 2001. p. 140-153.
- Ulrich Beck (1992): *Risk Society*, Sage Publication, London
- Wallace, Claire (2002): *Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research*. In.: Sociology, SAGE Publications, British Sociological Association
- Zombori Gyula (1994): *A szociálpolitika alapfogalmai*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- http://beszamolo2010.jno.hu/cd/fuggelekek/2_kutatasok_eredmenyei/kopp_gazdasagi_novekedes.pdf
Letöltés ideje: 2014-10-30
- Nemzeti fejlesztés 2030- Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió
<https://www.nth.gov.hu/hu/tevekenysegek/eu-2014-2020/orszagos-fejlesztési-es-területfejlesztési-konceptio>
Letöltés ideje: 2014-10-30

Melléklet

Önreflexió

Tanulmányaim, szakmai tapasztalataim, illetve a gyakorlatok által szerzett impulzusok során különböző stratégia-alkotási megoldásokkal találkoztam. Célom, hogy ezektől az előzetes ismeretektől, értékalkotásomtól, illetve bennfoglaltságomtól függetlenül formáljak véleményt, és meg legyen egy optimális távolság.³⁸ Az önreflexió abban segít, hogy ne torzított eredményt, vagy sztereotip véleményt adjak át. Eltérő benyomásokra tudok tehát alapozni, melyeket az önreflexió során megpróbálok ellensúlyozni. Ezalatt azt értem, hogy megkérdőjelezem saját hipotéziseimet, bemutatom kíváncsiságaimat, megemlítem az ezzel kapcsolatos furcsállásaimat, illetve ráérzéseimet. A mikro szintű hipotéziseimet szociális munkás, a makro felvetésemet pedig szociálpolitikus nézőpontból elemzem. Ezek által próbálok tanulni tapasztalataimból és megérteni azt, ahogyan a háztartások gazdálkodnak, működnek.

A kutatásom témájának kiválasztásakor motivált, hogy rendszerezett eredményt mutassak az általam kiválasztott magyar és menekült családok hasonló szinten említhető hátrányos helyzetéről és az ebből adódó nehézségekről. Úgy gondoltam, a magyar lakosság „előnyt” élvez az anyagi megtakarítások terén, hiszen jól ismerik a szociális járandóságokat, illetve az intézmények által nyújtott kedvezményeket.³⁹

-> Különböző eséllyel indul egy magyar (kapcsolatrendszer, lehetőségeket tekintve) és egy menekült státuszú család (akinek nincs kiforrott társadalmi tőkéje, sem helyismerete). Mégis ugyanakkora hátrányt szenvednek abból, hogy háztartásukat éppen szinten tudják tartani; tevékenységüket a beosztás művészete határozza meg.

Ebből feltételeztem tehát, hogy a migráns csoportoknak alkalmazkodniuk kell egy idegen ország szabályrendszeréhez, adottságaihoz. Néhány interjú elkészítése után azonban arra a meglepő következtetésre jutottam, hogy tévedtem. Semmilyen anyagi, társadalmi, kulturális javakkal nem indul jobb helyzetről egy szegényes jövedelemmel rendelkező magyar család, mint egy bevándorló. Az ún. „Gazdálkodj okosan”-féle sakkozás lényege azonban egységesen beigazolódott, hiszen mindnyájan kevés stratégiával rendelkeznek egy saját háztartás-gazdasági probléma megoldásához. Szociális munkásként elsődleges feladatomban az

³⁸ Nagygyakorlatomat az Országos Transzítfoglalkoztatási Egyesületnél töltöttem, ahol hátrányos helyzetű (területi-, kompetencia-beli, ill. anyagi-, azaz megélhetési hátrány) egyéneket csatoltunk be az elsődleges munkaerő-piacra. Valamint több félét jártam a Menekülteket Befogadó Állomáson is.

³⁹ A kutatás végére összefoglalóan ezt is produktív tudásnak tartom.

ember és társadalmi környezete között lévő egyensúly megteremtése. Szakemberként, nem feltétlenül gondolom, hogy be kell avatkoznom, csak abban az esetben, amikor már a család erőforrásai oly mértékben kimerültek, hogy a hozzájuk közel álló rokoni-, baráti kapcsolatok sem tudnak segíteni. Ilyen esetekben a hatékony szociális munkás tevékenységét, a tudás és annak folyamatos bővítése kell, hogy vezérelje.

Feltételezésem; miszerint: -> *Eltérőek a tanult magatartások, a megtakarítási technikák, a tér-idővel való gazdálkodás, mégis felelősségteljesen ugyanarra törekszenek: a kicsi pénzből valahogy kijönni és emellett maguknak termelni, ötletelni, kreatívnak lenni, újrahasznosítani, felesleget minimalizálni = stabil biztonságot találni.*

Azt tapasztaltam, hogy a háztartások, hirtelen jött probléma esetén, folyamatosan összesítik a meglévő erőforásaikat, eszközeiket ahhoz, hogy rugalmasan tudjanak alkalmazkodni a gazdasági nehézségekhez.⁴⁰ Ezeket igazoltam a II. fejezetben lévő esettanulmányokkal, élményinterjúkkal. Szociális munkásként fontosnak tartom megemlíteni a szolidaritást, azaz a közös egymásrautaltságot,⁴¹ mint kohéziós tényezőt és mint 'tanult magatartást'. A menekültek által hozott értékek és hagyományok összeadódnak, de eltérnek a magyar családok tradíciójától. Mégis meggyőződésem, hogy ugyanolyan mértékű felelősség tartozik egyik, mint a másik háztartás vezetéséhez.

Szociálpolitikusként a rendszerek, a struktúrák felépítése mögé kell látnom, észre kell vennem szociálpolitikai jellegű makro-, és mikro szintű beavatkozások szükségességét. Ezért a tanulmányban bemutatásra kerültek a lokális és sajátos tervezési és fejlesztési rendszerek módszertani és intézményi keretei mellett egyéni ötleteim is. (lásd: III. fejezet; „Kiútkereső” Program és VI. fejezet: Konklúzió)

Harmadik hipotézisem: -> *Magyarországot nagymértékben befolyásolják a nemzetközi folyamatok. A nyitott határok miatt van-e hazánkban jóléti probléma?* teljességében az előbbi vizsgálódási szempontokat/képességeket igényli, hiszen egyfajta interdiszciplináris szövegkörnyezet az, amit problémaként felvetek. Érdekeltek azok a következmények, melyek véleményem szerint részben a globalizációból erednek. Emellett érdekelt a versenyképesség elmaradottságának oka, beindulása, majd fennmaradásának lehetőségei.⁴² Ahhoz, hogy ezekre a kíváncsiságaimra makro szintű választ kapjak, nem adekvát a rendelkezésre álló

⁴⁰ Kíváncsi voltam arra, milyen a mentalitás, illetve az élethez való viszony, ami hozzájárul egy háztartás gazdaságához?

⁴¹ Pl.: Egy zárt faluközösségben önálló gazdaságban kell feladatokat teljesíteni. Amennyiben valaki segítségre szorul, felvetődik a kérdés: ki-kinek segít?! Mi az oka, hogy a társadalom legkisebb szervezeti egysége a család és erre építünk mindent?!

⁴² Érdekel: Mikor beszélhetünk gazdasági és társadalmi fejlődésről?

kutatási anyagom. Ennek tudatában tehát próbáltam összefüggéseket keresni abból, amiből - eddig- gazdálkodhatok. Véleményem szerint olyan tényezők (mint pl. kultúra-öltözködés, táplálkozás, illetve nevelési szokások, stb.) hatnak alapvetően a gazdasági folyamatokra, amelyeket korábban nem, vagy csak kevésbé vettek figyelembe. Módszertanilag ez nem jelent mást, mint a szociológia kutatási technikájának alkalmazása a gazdasági jelenségekre.⁴³

Igazoltam, hogy vajon nyereséggel (azaz kizárólag a pénzösszeg növelése) a cél, vagy létezik-e egyfajta racionális fogyasztás (azaz a megtakarított pénzből történő szükségek szerinti vásárlás)? Kérdéseimet arra alapoztam, hogy a XXI. századi modern fogyasztói kultúrában az ember a fogyasztás illúziójának bűvöletében él, amely azt sugallja, mintha a jobb életminőséget a fogyasztás útján lehetne megszerezni.

Arra a következtetésre jutottam, hogy egyik a másikat feltételezi, így a szegényes családi gazdasággal rendelkezők számára ez egy állandó körforgás: ahol valamilyen ponton hiányuk keletkezik, az magával vonja a máshol történő lemaradást. Megállapítottam tehát, hogy a **felelős költekezés** kulcsfogalomává vált ezeknek a családoknak a körében; akár hosszú távú beruházásokról, a családi nyaralás szervezéséről, vagy csupán a napi bevásárlásról van szó. Azt vettem észre, mintha az embereknek már nem csak saját környezetük dolgában kellene rendelkeznie egy átfogó tudással, hanem globálisan is tisztában kell lenniük a leendő következményekkel.

Könyvtárnyi irodalom, számos kutatás és szerzők foglalkoznak a szegénységben élők társadalomra gyakorolt hatásaival, azonban kevés figyelem jut ezen háztartások megélhetési stratégiáinak bemutatására. Ezt a „mikro-világot” igyekeztem megvilágítani néhány-, az általam választott családok vizsgálatával.

Véleményem szerint a lakossági fogyasztás alakulása teheti tartóssá a gazdasági növekedést. Ennek megfigyeléséhez, nyomon követéséhez, szeretném továbbfejleszteni a kutatásomat. Még több családinterjúval, nagyobb anyaggal gazdagítani, mely által szélesebb képet kapnék háztartások gazdasági bennfoglaltságáról és akár háztartás-típusokat is tudnék eredményként létrehozni. Tágabb rávilágítást mutathatnék ki arról; tudnak-e többet processzálni, tudnak-e előrébb jutni a takarékoskodással? *Hosszútávon* mennyire produktív ez, és milyen előnyeik/hátrányaik származnak belőle? Ki lehet-e kerülni a hónapról-hónapra megélésből és milyen eszközök vannak erre?!

⁴³ Furcsállom, hogy háztartások gazdaságának hatékonysága és hatásossága közötti különbségekből még nem vontak le következtetéseket.

Esettanulmány

Az általam megkérdezettekről elmondható, hogy homogén családok; vagyon, jövedelem, korosztály és gyermekvállalás tekintetében, viszont készítettem interjút egy olyan családdal, akiknek házasságából gyermek nem született. A most következő család magában hordoz olyan anyagi, értékbeli, „produktív tudás”-beli és kulturális jegyeket, melyeket nélkülözhetetlennek tartok bemutatni. Elemzése tehát azért a *Melléklet*-ben kap helyet, mert a többi család szempontjaival nem homogén.

A megkérdezett család egy magyar házaspár, ketten élnek együtt, egy háztartásban. Házasságukból gyermek nem született. Azért tartom érdekesnek bemutatni az ő háztartásukat, koncepcióikat, hogy szembeszökő legyen a többi családinterjűmhoz képest látható 'eltérések közötti hasonlóság': bár **nincs gyermekük**, férje hirtelen jött betegsége mindent megváltoztatott és ennek köszönhetően stratégiát kellett váltaniuk. Rugalmas alkalmazkodást, azonnali és reális döntéseket, felelősségteljes előre gondolkodást követel tőlük az elkövetkezendő időszak. A beszélgetés elején a hölgy elmesélte, hogy gondozóként dolgozik a településen található kórházban, az Ideggondozóban. Férje gépkocsivezető volt, jelenleg táppénzen van, de folyamatban van a rokkantnyugdíj eljárása.

Anyagi helyzetük, saját megítélése szerint: *„Nem panaszkodhatok, bár régebben két keresetből jobban tudtunk gazdálkodni. Így most nagyon megnézzük, hogy mire adjuk ki a pénzt. Régebben, ha volt valamiből több otthon, pl. olaj, tej, tusfürdő, akkor megtehettem, hogy veszek belőle még. Mostmár van egy lista, amit minden hónapban csinálok, hogy mi az, ami nagyon fogyóban van és csak azt veszem, felesleges dolgokat nem. Bár, van sokszor, amikor elcsábulok, hogy nagyon jó árban van, de egy kereset az csak egy kereset sajnós.”* (interjúalany) Megállapítottam, hogy a takarékoskodási stratégia, melyet követ (lista készítése a legszükségesebb cikkekről), eredményesnek bizonyult. Jellemző lehet a haszonszerző magatartás szempontjából, ami racionális gondolkodást von maga után; nem felejt el, mik kellene, kevesebb időbe kerül a bevásárlás, és kisebb az esély a túlköltekezésre. Meggyőződése, ha bevásárlókocsi helyett kosárba szedegeti a cikkeket, az célravezetőbb; mert észre veszi, ha sok van benne, (nem cipeli tovább) és kevesebb terméket vesz.

Táplálkozás, étkezés:

A beszélgetés során felvetődik nála a kérdés: *Szégyen-e a sárgarépat, burgonyát a boltban venni vagy nem?! Hagyományos, parasztszülők gyermeke, aki világ életében a kertgazdálkodást, az népi ételek elkészítését és az állatgondozást látta a szeme előtt. Mára*

saját háztartást vezet és belegondolt a saját produktivitási módszereibe, melyek részben eltérnek a korábbi tradícióktól.

„Régebben volt, hogy piacoltam, de mivel most már egyik bevásárlóközpont a másikat éri, a **bőség zavarában** küszködünk. Kapjuk a rengeteg hirdető újságot, (nem beszélve arról, hogy az is csak gyűlik és gyűlik, már lassan nem férünk tőle) melyik-, hol olcsóbb. Jó lenne a piac is, csak oda már nem nagyon jutok el, az egy műszak miatt délután nem jut időm semmire.” ⁴⁴ (interjúalany) Gazdaságszociológiai szempontból tehát, a szabadság kérdése rendkívül lényeges. Sokszor tapasztaltam már, hogy a kevésbé egészséges vagy gyermekeknek csábító termékeket/játékokat szemmagasságban helyezik el. Cél: Növelni a vásárlók hozzáférési lehetőségét, annak érdekében, hogy többet költsenek.- Célzottan működő keresleti szívás ez. Ellenkező érvek alakultak ki ezzel kapcsolatban, hiszen amennyiben csak egyetlen opció van, úgy kirekesztve és kényszerítve érzi magát az egyén. Másfelől pedig, a túl sok alternatíva terhet jelent és ellenjavukra döntenek az emberek. Ahogyan azt az interjúalanyom is említette: „Bár, van sokszor, amikor elcsábulok, hogy nagyon jó árban van...”.

Klasszikus liberális válasz alapján; ha befolyásolhatóak az emberek, akkor sok választási módot kell ajánlani számukra. (Kahneman, 2013.) Egy bevásárlóközpontban ez a stratégia, adott. ⁴⁵

„Egy héten csak egyszer főzök, szombati napon. (mosolyog) **Ugyanis, nekem van az a lehetőségem**, hogy mivel a kórházban dolgozok, nekem kedvezményes az ebéd. Még azt is meg merem mondani, hogy csak 450 Ft-ba kerül. Ha nagyon finom, akkor veszek kettőt is, hogy én is azt egyem, így sokkal jobban kijövünk, mert ha kétnaponta főznék, többbe kerülne a hozzávaló.” (interjúalany) Mire adunk pénzt és mire nem?! Piaci logika- kevés pénzbefektetés által, de több munkával jut meleg ételhez. Véleményem szerint itt kiemelkedő szerepe van a kompetenciának, melynek sokszínűnek kell lennie. Dinamikusnak, mobilnak, önmagában építkezőnek és talpraesettnek. Ezáltal tud az egyén legmegfelelőbben tájékozódni, és minél inkább tisztában van a gazdaságban zajló helyzetekkel, annál inkább kialakul a számára megfelelő jólét.

⁴⁴ Ötlete az újságok újrahazsnosításához: Becsomagolja vele a törekeny dolgokat. A képereteket és a díszítárgyakat, valamint a dobozban lévő helyet is az összegyűrt újságpapírral tölti ki.

⁴⁵ (Egyik nap a buszon ülve, egy idős bácsi elmesélte nekem, hogy egy kenyérért ment át a közeli ABC-be, de három szatyornyi élelmiszert vásárolt.) - Úgy gondolom, a szociálpolitikában nagy jelentőségű, hogyan kínáljuk a döntési helyzeteket, illetve hogyan tudjuk kihasználni azt!

A mindennapi élet alakításához, valamint az abba történő beágyazódottsághoz járul hozzá például egy család **főzési szokása**. *„Ha tehetem, minden hétvégén sütök valamilyen süteményt. A férjem állandóan kókuszos és gesztenyés desszertet szeretne. Ő sok mindent megeszik, de vigyázva, ugyanis 1 éve cukorbeteg. Elmentem régen dietetikushoz, az adagokra kell vigyázni. A búzaféléket lecseréltük teljes kiőrlésűre, rozsos kenyérre. Drágábbak, de muszáj.”* (interjúalany) A gazdaság bele olvad az életbe, nem választható el a hétköznapi feladatoktól. Érték-orientáltságában ez a család inkább a szubsztantív gazdasághoz hasonlít, mely nem pazarló.

Kapcsolatrendszer:

Kapcsolatrendszerüket tanulmányozva, megfigyelhető a **reciprocitás** hatékonysága. Kialakult egyfajta **spontán ajándékozási csere**, illetve **viszonossági kör**, amely nem feltétlenül értékarányos. Elszámolás-érzés és frusztráltság nélküli kooperációk jöttek létre. *„Nagyon nagyon jó szomszédaink vannak, olyan a kapcsolattartás is köztünk, mintha rokonok lennénk. Télen elseprik a járdánkról a havat, ha nem vagyunk itthon. Visszasegítjük. A szembeszomszéd átkiabál, hogy mit tudnak segíteni, hozzanak-e be fát, amikor a férjemet műtötték. Amikor a szomszéd férje került hó akadályba, a férjem kenyeret vitt nekik. Nem panaszkodhatunk, mindenkinek ilyen szomszédokat kívánok. Lakóközösségnek vagyunk az utcabeliekkel, már ők is oda számítanak.”* (interjúalany)

Lakáskultúra:

A család háztartásának vezetésében nyomon követhető a racionalitás, valamint emellett, lakáskörülményeikben megfigyelhető a **tradicionalitás hangsúlyossága** is. *„20 évvel ezelőtt vettük meg a házunkat. Hááát, még nem ilyen értéke volt a pénznek. Jóval kevesebért vettük, mint amennyit most érne. 1 szoba, konyha, fürdőszoba, kamra és egy kis udvar, amin egy fás-szenes volt. Azóta az évek folyamán tetőt cseréltünk, körbe pucoltattuk, lett egy nappali és egy jó kis konyhám, spájz. Két garázsunk is van, és melléképület, ahol fát is tárolunk. Kettőnknek elég lett volna kisebb is, de ha vendégek jönnek, kényelmesebben megférünk a nappaliban.”* (interjúalany) Következésképpen megállapítottam, hogy a kényelem és a kapcsolatok fenntartása miatt kezdtek a ház kibővítésébe, melynek fontos jelentősége van. A fogyasztási szerkezetet tekintve akkor alakul ki a jólét, ha erős a civil társadalom:

„Ha a barátaink jönnek hozzám, az éjszakába nyúlóan szokott eltartani. Mindent megbeszélünk, mert máskor nem nagyon van rá alkalmunk. Ritkán találkozunk, mivel dolgozunk. Régebben jobban volt az embereknek egymásra ideje. De, hogy miért? Nem tudom, ezen sokszor el lehetne gondolkozni, hogy miért nincs az embereknek egymásra ideje?”

Lehet azért, mert otthon gazdálkodtak háznál, állattartás volt és háztartásbeli nők otthon foglalatostkodtak és sűrűbben találkoztak? Így meg ritkább.” (interjúalany)

Váratlan kiadások:

Az interjú során a hölgy leginkább az **egészségükkel** kapcsolatos kiadásokat érintette és rendszerezte újra magában. Anyagi helyzetük megingott, amikor férje beteg lett. *„Eddig nem költöttünk a gyógyszerekre egy fillért sem, de mióta a férjemet megműtötték rosszindulatú daganattal, cukorbeteg, magas vérnyomásos. Mostanában egyre többet költünk orvosra, gyógyszerre, utazásra is; Pest és Debrecen klinikái között ingázunk, szakrendelésekre. Immunerősítő vitaminokra is szükség van, ez sokba kerül, megkérik az árát, de bízunk benne, hogy használ is. Úgyhogy sokat költünk gyógyszerekre sajnos, bár másra költenénk.”* (interjúalany) Szavaiban megfigyeltem a **relatív biztonság elvesztésének** következményeit. Életszínvonaluk elfogadhatatlanul sokat esett, mihelyt a családi krízis (munkanélküliség) bekövetkezett. Úgy gondolom, az aktív korúak megélhetési gondjait tekintve adekvát segítség lenne a formalizáló, aktivizáló törekvés.

Jövőkép:

A beszélgetés végén kíváncsi voltam, mire költené a lottónyereményt, s ezt válaszolta: *„Legelőször az jutna eszembe, hogy mivel ez könnyen jött pénz, adakozásra szánám. Nem mondom, hogy nem tartanék meg belőle semennyit, de itt van most például a helyi templom felújítása. Biztos, hogy arra szánék és az egyháznak adnék. Utána a családnak, kinek-mire van szüksége. Ami marad, azt betenném a bankba, kamatozik és annyiból ellennénk jó darabig. De luxuscikkekre nem, ilyen nagy vágyam nincs, **elvagyok azzal, ami nekünk van.**”* (interjúalany)

Szabadidő:

Megállapítottam, hogy sokkal nagyobb arányban költ tartós fogyasztási cikkekre, mint szolgáltatásvásárlásra. Ezalatt azt értem, hogy az egyének a 'testközeli' szolgáltatásokon spórolnak a legtöbbet (nem járnak el sűrűn fodrászhoz, nem hívják meg ismerőseiket egy cukrász-süteményre, nem vásárolnak szépségápolási cikket feleslegesen), tehát a hiányaikat maguk termelik; zsigeri rutinnal raktároznak hűtőládákban, természetnek kertben.

Véleményem szerint ebből következik az, hogy az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió (2030) a tervei közé sorolta a tercier szektor fejlődését. A jólét fejlődéséhez ugyanis hozzátartozik; mit-, hogyan szeretnénk eladni (imidzs), valamint az akadálymentesség és a teljes hozzáférés lehetősége.

1. ábra

KIFIZETETT ÁLLANDÓ KÖLTSÉGEK							
Megnevezés	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Összesen
Lakásrezsi							
- gáz				távítás			
- közösköltség				2'450 Ft			
- hulladék				360 Ft.			
- lakbér				0.			
- villany				5'700 Ft			
- víz, csatorna				2'680 Ft			
- fűtés /távhő, fa, szén, gáz/				10'500 Ft			
Hiteltörlesztés							
- lakással kapcsolatos							
- egyéb				/			
Biztosítások							
- Lakás				1/4 év 2'800			
- gépjármű				1/4 év 4'700			
- nyugdíj							
- élet							
Bérlés				6'000 + 3'000			
Étkeztetés, iskolai, munkahelyi				3'000			
Telefon, internet				3'800			
Tv előfizetés				2'900			
Kultúra							
- újság előfizetés				1'160			
- egyéb							
Egészségügyi kiadások			14'000	változó			
Összesen:				70'950 Ft			

Forrás: II. fejezet- Esettanulmány, 4. szíriai család jegyzete (Kifizetett állandó költségek)

2. ábra

KIFIZETETT ÁLLANDÓ KÖLTSÉGEK							
Megnevezés	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Összesen
Lakásrezsi							
- gáz				6300 -			
- közösköltség							
- hulladék				n.v.: 4600 -			
- lakbér							
- villany				8300 -			
- víz, csatorna				4100 -			
- fűtés /távhő, fa, szén, gáz/				25.000 -			
Hiteltörlesztés							
- lakással kapcsolatos							
- egyéb							
Biztosítások							
- Lakás							
- gépjármű				n.v.: 5190 -			
- nyugdíj							
- élet							
Bérlés				6000 -			
Étkeztetés, iskolai, munkahelyi				3000 -			
Telefon, internet				3800 -			
Tv előfizetés Set top box: 13.000							
Kultúra							
- újság előfizetés				990 -			
- egyéb							
Egészségügyi kiadások				7.10.000 -			
Összesen:				77.280 -			

Forrás: II. fejezet- Esettanulmány, 2. magyar család jegyzete (Kifizetett állandó költségek)

Október

SZÉCHENYI TERV

3. ábra

HAVI KIADÁSAIM HETEKRE BONTVA						
Megnevezés	1. hét	2. hét	3. hét	4. hét	5. hét	Összesen
Élelmiszer						
- tej-tejtermék	3l. 540 Ft	/	3l. 540 Ft	/	/	
- hús, felvágott	1kg sz. csont 1300 Ft	/	1kg csont 1300 Ft	20 db 360 Ft	/	
- kenyér, péksütemény	2kg kenyér 420 Ft	7 db zsemlé 90 Ft	2kg kenyér 420 Ft	/	7 db zsemlé 90 Ft	
- zöldség, gyümölcs	/	/	deli gyüm. 1000	/	/	megf. termékek
- Egyéb	Gabi 1000	tit. tá. kádai 1500				
Tisztítószer		mosogat. felbontás	1800 Ft			
Élvezeti cikkek						
- kávé	250gr 450	/	3in 1380 Ft	/	/	
- cigaretta	16000 Ft	/	/	/	/	
- alkoholos italok	/	/	/	/	/	Sör: 750
- drogok	/	/	/	/	/	
Egészségügyi kiadások						
Gyógyszer	5000 Ft.	/	/	/	/	3000 Ft
Orvos	/	/	/	/	/	
Gyógyászati eszköz	/	/	/	/	/	
Házi állatok	/	/	/	/	/	
Egyéb	piaci helyezés 3500	lehelés lap 4000	totó látás 2000			
Összesen	27260 Ft	7390	5640 Ft	1100 Ft	3090 Ft	44980 Ft

Forrás: II. fejezet- Esettanulmány, 2. magyar család feljegyzései; Havi kiadások-hetente

4. ábra

KÖRNYEZETTANULMÁNY

Szegénységben élő magyar és menekült családok háztartásáról
szóló kutatásomhoz

A környezettanulmány készítőjének neve: TERENCI ORSOLYA

beosztása: SZOCIÁLPOLITIKA MA (hallgató)

A környezettanulmány készítésének helye: DEBRECEN

időpontja: 2014. október 9. (csütörtök)

Jelen vannak:

I. Személyi adatok : ANONIM

II. Az ingatlan tulajdonviszonyaira vonatkozó adatok

A család milyen jogcímen tartózkodik a lakásban? (a megfelelő válasz aláhúzendő)

- tulajdonos
- főbérlet
- albérlő
- családtag
- egyéb: ☐

III. Az ingatlan településkörnyezete (a megfelelő válasz aláhúzendő)

- város község tanya puszta
- belterület külterület
- az épület típusa:
 - családi ház
 - lakótelepi tömbház
 - társasház
 - egyéb: ☐
- az ingatlanhoz kert – gazdasági udvar tartozik ☐
- a ház körül élő állatok, ezek elhelyezése: NINCSEN

IV. Az ingatlanra vonatkozó adatok

A lakás hasznos alapterülete: 40 m²

Lakószobák száma: 2, alapterületük egyenként: 5 m²
15 m²
☐ m²
☐ m²

Ebből; a szülők által használt szobák száma: 1

- alapterülete egyenként: 15 m²
- berendezése: ágy, dísz lámpa, gyertyatartó, íróasztal, kanapé, kávépező

Ebből; a gyerekek által használt szobák száma: 1

- alapterülete egyenként: 5 m²
- berendezése: kis ágy és szekrény, könyvespolc, játékok

Egyéb helyiségek:

{ konyha: 1 db. 7 m²
 { étkező: ☐ db. ☐ m²
 - nappali: ☐ db. ☐ m²
 { fürdőszoba: 1 db. 4 m²
 - WC: ☐ db. ☐ m²
 - előszoba: 1 db. 5 m²
 - kamra: ☐ db. ☐ m²
 - egyéb: entree (1 db) 1,5 m²

A lakás tisztasági foka (a megfelelő válasz aláhúzendő)

- kifogástalan
- átlagos
- hiányos
- nem elfogadható, mert: ☐

Forrás: /saját szerkesztés/ III. fejezet- A beosztás művészete, 2. háztartás (szíriai család)

5. ábra

A lakás berendezettségének foka (a megfelelő válasz aláhúzendő)

- kifogástalan
- átlagos
- hiányos
- még elfogadható

• elfogadhatatlan, mert: minden berendezést egy darab van, melyek mindegyike költségteljesen kifogásolható

Milyen módon oldható meg az ingatlan fűtése? központi fűtés

Hogyan történik az ingatlan egészséges vízellátása? vezetékcsatlakozás

A kulturált közös étkezés biztosított-e? Igen

A gyermekkel töltendő ki

I. Környezeti feltételek

→ Kivel él egy szobában? Amikor nagymamám itthon van, akkor velem

→ Szobád felszereltsége (saját ágy, szekrény, íróasztal, stb.)? ágy, polcok, kezek, asztal és a jelleltárok

→ Ki tartja rendben a szobádat? Anyukám

→ Elégedett vagy-e a szobáddal? Igen, minden egy kényelmi dologra van

Megjegyzés: Szűk szoba, kevés berendezési tárgy

II. Étkezés

→ Hányszor és hol étkezel naponta? Napi háromszor: otthon anyukával, itthon, és a suliban

→ Mi a kedvenc ételed? pizza és málnásos makaróni

→ Milyen gyakran főzik meg a kedvenc ételedet? Néha van pizza, makaróni

→ Milyen gyakran eszel gyümölcsöt és tejterméket? Gyümölcsöt eszek nagyon sokat, és reggel iszok tejet

Megjegyzés: Félgyorsan és gyorsan elkészíthető ételek

III. Teljes körű ellátás

1. Ruházat

→ Elégedett vagy-e a ruhádraddal (mennyiség, minőség)? Igen, Anyu mindig vesz a modrájára, és a barátoktól

→ Hogyan vásároljátok a ruháitokat? Anyuval

→ Milyen gyakran vásároltok új ruhát? Néha, néha Anyu megvesz, vagy

→ Van-e kedvenc ruhadarabod? Igen, a macis sapka

Megjegyzés: Néha, néha, néha

2. Személyi higiéné

→ Milyen tisztálkodási és testápolási szereket használasz? Szappan, sampon, tusfürdő

→ Milyen gyakran mosol fogat? naponta

→ Van saját törölköződ, amit csak te használasz? Igen

→ Milyen gyakran cseréletek az ágyneműdet? Nem tudom

Megjegyzés: A legelsőként tisztálkodni szoktam

3. Iskola

→ Minden szükséges tankönyved meg van (szótár, atlasz, stb.)? Igen, Anyu vette meg

→ Minden szükséges tanszered meg van (körző, vonalzó, stb.)? Néha, néha, néha

→ Hogyan jutsz el az iskolába (iskolába járás költségei)? Autóval

Megjegyzés: A közeli általános iskola jótanácsa

4. Szabadidő, hobbi

→ Mit szeretsz a legjobban csinálni a szabadidődben? Sétálni és játszani

→ Van-e hobbid? Sokat rajzolok

6. ábra

→ Szokott-e a család együtt kirándulni, nyaralni? *Nem, még sose voltunk. Mc nem ide valóra voltunk.*

→ Voltál-e már táborozni? *Nem.*

Megjegyzés: *Összetekintésben kívül nincs lehetőségek kirándulni.*

5. Zsebpénz

→ Mennyi zsebpénzt kapsz? *Nem kapok.*

→ Mire szoktad költeni a zsebpénzedet? *§*

→ Meg szoktátok-e a családban beszélni, hogy mit vehetsz a pénzből? *Csak azt, amit lehet.*

Megjegyzés: *Attól függetlenül, hogy a szék gyermek még kicsi ebben, nem is nagyon értenék a zsebpénz funkcióját.*

6. Egészségügyi ellátás

→ Mikor voltál utoljára orvosnál és miért? *Összetekintésben, hiába ellen.*

→ Szedsz-e rendszeresen valamilyen gyógyszert? Ha igen, miért? *Nem, de anyu igen, mert § a kórház.*

→ Az iskolában/óvodában milyen vizsgálatokon voltál utoljára? *Nem volt.*

Kelt: *Debrecen, 2014. okt. 09.*

A környezettanulmány készítőjének aláírása: *Ferenc Orsolya*

A környezettanulmányban foglaltakat megismertem: *Igen*

7. ábra

KÖRNYEZETTANULMÁNY Szegénységben élő magyar és menekült családok háztartásáról szóló kutatásomhoz

A környezettanulmány készítőjének neve: *FERENCI ORSOLYA*

beosztása: *SZOCIÁLPOLITIKA MA (hallgató)*

A környezettanulmány készítésének helye: *DEBRECEN*

időpontja: *2014. október 14. (kedd)*

Jelen vannak:

I. Személyi adatok : ANONIM

II. Az ingatlan tulajdonviszonyaira vonatkozó adatok

A család milyen jogcímen tartózkodik a lakásban? (a megfelelő válasz aláhúzendő)

- tulajdonos
- főbérlet
- albérlet
- családtag
- egyéb: *§*

III. Az ingatlan településkörnyezete (a megfelelő válasz aláhúzendő)

- város község tanya puszta
- belterület külföld
- az épület típusa:
 - családi ház
 - lakótelepi tömbház
 - társasház
 - egyéb:
- az ingatlanhoz kert – gazdasági udvar tartozik
- a ház körül élő állatok, ezek elhelyezése: *kutya, kint az udvaron*

Forrás: /saját szerkesztés/ III. fejezet- A beosztás művészete, 2. háztartás (szíriai család)

Forrás: /saját szerkesztés/ III. fejezet- A beosztás művészete, 3. háztartás (magyar család)

8. ábra IV. Az ingatlanra vonatkozó adatok

A lakás hasznos alapterülete: 120 m²

Lakószobák száma: 3, alapterületük egyenként: 15 m²

10 m²

20 m²

— m²

Ebből; a szülők által használt szobák száma: 1

- alapterülete egyenként: 20 m²

- berendezése: barna szekrény, földlak, kétszemélyes ágy, éjjeli asztal, televízió

Ebből; a gyerekek által használt szobák száma: 1

- alapterülete egyenként: 15 m²

- berendezése: ágy, asztal (2 db), ágy, műasztal, kábeltelevízió, forgószekrény és játékok a polcon

Egyéb helyiségek:

szülő { - konyha: 1 db 8 m²

- étkező: — db — m²

- nappali: 1 db 13 m²

gyerm { - fürdőszoba: 1 db 6 m²

- WC: — db — m²

- előszoba: 1 db 7 m²

- kamra: 1 db 3 m²

- egyéb: — db — m²

A lakás tisztasági foka (a megfelelő válasz aláhúzendő)

• kifogástalan

• átlagos

• hiányos

• nem elfogadható, mert: —

A lakás berendezettségének foka (a megfelelő válasz aláhúzendő)

• kifogástalan

• átlagos

• hiányos

• még elfogadható

• elfogadhatatlan, mert: —

Milyen módon oldható meg az ingatlan fűtése? fűtőlátó

Hogyan történik az ingatlan egészséges vízellátása? vezetékcsatlakozás

A kulturált közös étkezés biztosított-e? Igen

A gyermekkel töltendő ki

I. Környezeti feltételek

→ Kivel él az egy szobában? testvéremmel

→ Szobád felszereltsége (saját ágy, szekrény, íróasztal, stb.)? ágy, szekrény, éjjeli lámpa, közös kábeltelevízió, ágy

→ Ki tartja rendben a szobádat? Én és anyu, de én is felelős neki.

→ Elégedett vagy-e a szobáddal? Igen, de jó lenne egy saját szoba.

Megjegyzés: Rendelt, igényes szoba, népies berendezés tárgyakkal. Öccsével nem mindig tud tanulni, néha zavarja a köz- Centralizáltan.

II. Étkezés

→ Hányszor és hol étkezel naponta? Ötön, anyukával vagy a suliban a menzán. De leggyakrabban együtt reggelizünk és vacsorázunk.

→ Mi a kedvenc ételed? húsos csusza, rántott krumpli és gyufásleves

→ Milyen gyakran főzik meg a kedvenc ételedet? havonta

→ Milyen gyakran eszel gyümölcsöt és tejterméket? hetente. Anyu mindig azt mondja, hogy még fejletlen szervezet vagyok és fontos.

Megjegyzés: Öccs és láthatóan elhízott, de nem mindig táplálkozik.

Forrás: /saját szerkesztés/ III. fejezet- A beosztás művészete, 3. háztartás (magyar család)

9. ábra III. Teljes körű ellátás

1. Ruházat

→ Elégedett vagy-e a ruházárral (mennyiség, minőség)? *A ruháim a többieknek sokkal jobb minőségűek. Nem csúfolnak, de a turis miha sose lesz egy kicsi...*

→ Hogyan vásároljátok a ruháitokat? *Együtt választjuk ki anyuval, a kínai üzletekben és a turisban szoktuk venni.*

→ Milyen gyakran vásároltok új ruhát? *Kellőmunka vagy akkor, ha már kint van, kiszáradt.*

→ Van-e kedvenc ruhadarabod? *Igen, egy jó meleg pulcsi és egy sál.*

Megjegyzés: *Többet is, úgy van ruhák, aminek nagy német örökségek.*

2. Személyi higiéné

→ Milyen tisztálkodási és testápolási szereket használasz? *Szuhany, dezodor, tusfürdő, kézkezelő.*

→ Milyen gyakran mosol fogat? *naponta kétszer.*

→ Van saját törölköződ, amit csak te használasz? *Igen.*

→ Milyen gyakran cseréled az ágyneműdet? *két hétenként.*

Megjegyzés: *Testápolást és hajápolást is szívesen használom, de már erre már nem jut elég pénz.*

3. Iskola

→ Minden szükséges tankönyved meg van (szótár, atlasz, stb.)? *Igen, iskolataskáim ezt veszik magukkal.*

→ Minden szükséges tanszered meg van (körző, vonalzó, stb.)? *Jó lenne egy írószerviz.*

→ Hogyan jutsz el az iskolába (iskolába járás költségei)? *helyi busszal.*

Megjegyzés: *a havi díj kb. 3000 Ft.*

4. Szabadidő, hobbi

→ Mit szeretsz a legjobban csinálni a szabadidőben? *zenét hallgatni, focizni és játszani a kutyámmal egy-egy.*

→ Van-e hobbid? *biciklizni szoktam.*

→ Szokott-e a család együtt kirándulni, nyaralni? *Már nem voltunk együtt. Szokott az anyu, mert kedve van, de a kutyák miatt.*

→ Voltál-e már táborozni? *Igen, 2 évet, a Matrózban, az osztálytársaimmal. Jelenleg nem tudnak annyit spórolni, hogy legyenek.*

Megjegyzés: *El tudnak menni kirándulni, pár napra.*

5. Zsebpénz

→ Mennyi zsebpénzt kapsz? *Amennyit kapok, amennyit a szükeim adnak.*

→ Mire szoktad költeni a zsebpénzedet? *Ruhákra, szociálisra és a betétre.*

→ Meg szoktátok-e a családban beszélni, hogy mit vehetsz a pénzedből? *Igen, mindig.*

Megjegyzés: *Együtt döntünk és a családban közösen is. Ennek el szoktuk a pénzt.*

6. Egészségügyi ellátás

→ Mikor voltál utoljára orvosnál és miért? *Fáj a torkom, meg dőzöl.*

→ Szedsz-e rendszeresen valamilyen gyógyszert? Ha igen, miért? *Nem.*

→ Az iskolában/óvodában milyen vizsgálatokon voltál utoljára? *Általános vizsgálat volt, szem-, fül-, orr-, magasság, stb.*

Kelt: *Debrecen, 2014. okt. 14.*

A környezettanulmány készítőjének aláírása: *Ferenc Orsolya*

A környezettanulmányban foglaltakat megismertem: *Igen*